

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2012. Цей переклад було замовлено за підтримки Довірчого фонду з прав людини Ради Європи (www.coe.int/humanrightstrustfund). Він не є обов'язковим для Суду. Для докладної інформації розгляньте вказівку щодо авторського права в кінці цього документа.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2012. La présente traduction a été effectuée avec la soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

ПЕРША СЕКЦІЯ

СПРАВА «BURDOV ПРОТИ РОСІЇ (№ 2)»

(Заява № 33509/04)

Рішення

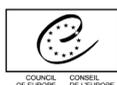
СТРАСБУРГ

15 січня 2009 року

ОСТАТОЧНЕ

04/05/2009

Це рішення може бути редакційно уточнено.

У справі «Burdiv проти Росії (№ 2)»,
Європейський суд з прав людини (перша секція), засідаючи палатою до складу якої увійшли:

Крістос Розакіс (Christos Rozakis), *Голова*,
Анатолій Ковлер (Anatoly Kovler),
Елізабет Штайнер (Elisabeth Steiner),
Дін Шпільманн (Dean Spielmann),
Сверр Ерік Джебенс (Sverre Erik Jebens),
Джоржіо Малінверні (Giorgio Malinverni),
Джорж Ніколо (George Nicolaou), *судді*,

та Андре Вемпеч (André Wampach), *заступник секретаря секції*,
Після наради за зачиненими дверима 16 грудня 2008 року,
ухвалюють це рішення, прийняте цього ж дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа розпочата за заявою (№ 33509/04) проти Російської Федерації, поданою до Суду на підставі ст. 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), громадянином Росії паном Анатолієм Тихоновичем Бурдовим (далі – заявник) 15 липня 2004 року.

2. Уряд Росії (далі – Уряд) представляли пані В. Мілінчук, колишня Представник Російської Федерації у Суді та пан Г. Матюшкін, Представник Російської Федерації у Суді.

3. Заявник скаржився на підставі ст. 6 Конвенції та ст. 1 Першого протоколу до Конвенції на невиконання органами влади рішень, ухвалених національними судами на його користь.

4. 22 листопада 2007 року Голова першої секції вирішив здійснити комунікацію щодо скарги заявника з Урядом. Також було вирішено одночасно дослідити заяву на предмет прийнятності і по суті (ч. 3 ст. 29 Конвенції).

5. 3 липня 2008 року палата вирішила, відповідно до п. (с) ч. 2 правила 54 Регламенту Суду, надати справі пріоритету згідно з правилом 41 та запропонувати сторонам надати подальші письмові зауваження щодо заяви. Більше того, палата вирішила поінформувати сторін, що вона вважала доцільним застосування процедури ухвалення пілотного рішення у цій справі (див. § 189-194 та резолютивну частину рішення Суду у складі Великої палати у справі «Broniowski проти Польщі» (справа № 31443/96, ECHR 2004-V) і § 231-239 та резолютивну частину рішення Суду у складі Великої палати у справі «Hutten-Czapska проти Польщі» (справа № 35014/97, ECHR 2006-...)).

Заявник надав подальші зауваження 11 серпня 2008 року, а Уряд – 26 вересня 2008 року.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

6. Заявник, пан Анатолій Тихонович Бурдов, є громадянином Росії 1952 р.н. та проживає у м. Шахти Ростовської області Російської Федерації.

7. 1 жовтня 1986 року заявника було залучено військовим керівництвом до участі у ліквідації наслідків катастрофи на Чорнобильській атомній електростанції. Заявник був залучений до ліквідації до 11 січня 1987 року та, в результаті, постраждав від сильного радіоактивного опромінення. У зв'язку з цим йому надано різні соціальні пільги.

8. Вважаючи, що компетентні державні органи не сплатили ці пільги у повному обсязі та у належні строки, заявник наполегливо позивався щодо них до національних судів з 1997 року і далі. Ці суди неодноразово задовольняли вимоги заявника, але значна кількість їхніх рішень залишилися невиконаними у різні періоди.

A. Рішення Суду від 7 травня 2002 року у справі «*Burdov проти Росії*» та подальший розвиток

1. Висновки Суду

9. 20 березня 2000 року заявник вперше звернувся до Суду щодо невиконання рішень національних судів (заява № 59498/00). У своєму рішенні від 7 травня 2002 року Суд дійшов висновку, що рішення Шахтинського міського суду від 3 березня 1997 року, 21 травня 1999 року та 9 березня 2000 року залишилися невиконаними в цілому або частково щонайменше до 5 березня 2001 року, коли Міністерство фінансів прийняло рішення сплатити усю суму боргу заявнику. Відповідно, Суд ухвалив, що було порушено ст. 6 Конвенції та ст.1 Першого протоколу до Конвенції щодо невжиття органами влади заходів для виконання цих рішень (§ 37-38 рішення Суду у справі «*Burdov проти Росії*» справа № 59498/00, ECHR 2002-III).

2. Резолюція ResDH(2004)85 Комітету Міністрів стосовно рішення Суду від 7 травня 2002 року

10. Відповідно до умов ч. 2 ст. 46 Конвенції рішення Суду від 7 травня 2002 року у справі «*Burdov проти Росії*» було передано до Комітету Міністрів для нагляду за його виконанням. Комітет запропонував Уряду поінформувати про заходи, які було вжито щодо рішення Суду від 7 травня 2002 року, з огляду на зобов'язання Російської Федерації відповідно до ч.1 ст. 46 Конвенції дотримуватися її. 22 грудня 2004 року Комітет прийняв Резолюцію ResDH(2004)85 у цій справі. Заходи, вжиті Російськими органами влади, було підсумовано Урядом у додатку до цієї резолюції:

«(...) З огляду на індивідуальні заходи, належні суми коштів відповідно до рішень національних судів були сплачені заявнику 5 березня 2001 року. (...) Згодом нова індексація щомісячних виплат була призначена Шахтинським міським судом 11 липня 2003 року (рішення набуло законної сили 1 жовтня 2003 року). Соціальні органи продовжують виконувати рішення національних судів через регулярні виплати присуджених сум.

Крім того, такі заходи загального характеру були вжиті російськими органами влади на виконання рішення Європейського суду.

a) Вирішення подібних справ

По-перше, Уряд сплатив борги, накопичені в результаті невиконання, як це мало місце у справі, що розглядається, рішень національних судів про призначення сплати компенсацій та допомог потерпілим від Чорнобиля, яким був заявник (загальна сума у 2 846 мільйонів рублів була виплачена з січня по жовтень 2002 року).

5 128 інших рішень національних судів було щодо індексації допомог потерпілим від Чорнобиля було виконано органами влади.

Уряд також покращив бюджетний процес, щоб забезпечити надходження необхідних бюджетних засобів до органів соціального захисту (2,152,071,000 рублів було виділено у 2003 році, 2,538,280,500 – у 2004 році та 2,622,335,000 – у 2005 році), що б дозволило їм протягом тривалого часу виконувати свої зобов'язання, які виникали з подібних рішень (...).

b) Нова система індексації, запроваджена законодавством

Стосовно зобов'язання постійної індексації сум, присуджених національними судами, чинне тоді законодавство передбачало, що прожитковий мінімум є індексом для нарахування цих допомог. Рішенням від 19 червня 2002 року Конституційний Суд оголосив відповідні законодавчі положення неконституційними, оскільки ця система не була повністю зрозумілою та передбачуваною; у своєму рішенні Конституційний Суд посилався, зокрема, на висновки Суду у рішенні у справі «*Burdov проти Росії*». Як наслідок, 2 квітня 2004 року парламент Росії вніс зміни до законодавства, що регулює соціальне страхування потерпілих від Чорнобиля. Новий закон, який набув чинності з 29

квітня 2004 року, передбачає нову систему індексації допомог, яка базується на рівні інфляції, що використовується для обрахунку федерального бюджету на наступний фінансовий рік.

c) Опублікування та поширення цього рішення

Рішення Європейського Суду у справі «Burdiv проти Росії» було опубліковано в Російській газеті (від 4 липня 2002 року), основному періодичному виданні, яке публікує усі закони та підзаконні акти Російської Федерації і широко розповсюджується серед органів влади. Це рішення також було опубліковано у деяких російських юридичних журналах та базах даних у мережі Інтернет і є легко доступним для представників влади та громадськості.

d) Висновок

З огляду на вище зазначене, Уряд Росії вважає, що заходи, вжиті на виконання цього рішення, будуть запобігати новим подібним порушенням Конвенції щодо такої категорії осіб, до якої належав заявник, і що, таким чином, Російська Федерація виконала свої зобов'язання згідно з ч.1 ст. 46 Конвенції у цій справі.

Уряд також вірить, що вжиті заходи, крім того, становлять значний крок щодо вирішення більш загальної проблеми невиконання рішень національних судів у різних сферах, що підтверджується, зокрема, справами, поданими до Суду проти Російської Федерації. Уряд продовжує вживати заходів для вирішення цієї проблеми, особливо у контексті виконання під наглядом Комітету Міністрів інших рішень Європейського суду.»

11. Комітет був задоволений, що 16 липня 2002 року у встановлений строк Уряд сплатив заявнику суму справедливої сатисфакції, присуджену у рішенні Суду від 7 травня 2002 року. Далі він, зокрема, відзначив заходи, вжиті щодо категорії осіб, до якої належав заявник. З огляду на всі вжиті заходи, Комітет дійшов висновку, що він виконав свої функції відповідно до ч. 2 ст. 46 Конвенції у цій справі. В той же час, Комітет нагадав, що більш загальна проблема невиконання рішень національних судів у Російській Федерації була адресована до органів влади, під наглядом Комітету Міністрів, у контексті інших справ, що розглядаються.

В. Виконання нових рішень національних судів на користь заявника

1. Рішення Шахтинського міського суду від 17 квітня 2003 року

12. 17 квітня 2003 року Шахтинський міський суд зобов'язав управління праці та соціального розвитку м. Шахти сплатити заявнику 15, 984. 80 російських рублів як компенсацію за затримку у сплатах допомог відповідно до ст. 208 Цивільно-процесуального кодексу. 9

липня 2003 року це рішення було підтримано Ростовським обласним судом і набуло законної сили.

13. Протягом 2003-2005 років заявник послідовно подавав наказ про примусове виконання до органу-відповідача, до судових приставів, до Федерального казначейства та знову до органу-відповідача. 19 серпня 2005 року органи перерахували присуджені заявнику кошти на його рахунок.

2. Рішення Шахтинського міського суду від 4 грудня 2003 року

14. 4 грудня 2003 року Шахтинський міський суд зобов'язав управління праці та соціального розвитку м. Шахти сплатити заявнику 68,463.54 російських рублів як відсотки за несвоєчасні виплати через затримку у виплатах у період з 1999 по 2001 роки відповідно до Закону «Про обов'язкове соціальне страхування» 1998 року (№125-ФЗ). Щодо цього рішення не подавали апеляцію, і воно набуло законної сили 15 грудня 2003 року.

15. Як вказує заявник, він подав наказ про примусове виконання до відповідального Управління того ж самого дня. Невстановленого дня наказ було подано до Шахтинського відділення служби держаних приставів; останнє вирішило 30 червня 2004 року, що це рішення виконати неможливо, оскільки на майно боржника не можна було накладати арешт.

16. 14 листопада 2005 року Шахтинський міський суд задовольнив клопотання органу-відповідача про виправлення арифметичної помилки та зменшив присуджену суму до 68,308.42 російських рублів. 9 березня 2006 року цей самий суд задовольнив клопотання заявника про виправлення арифметичної помилки та зобов'язав органа-відповідача сплатити заявнику 108,251.95 російських рублів. 18 жовтня 2006 року органи влади сплатили зазначену суму заявнику.

3. Рішення Шахтинського міського суду від 24 березня 2006 року

17. 24 березня 2006 року Шахтинський міський суд зобов'язав Департамент праці та соціального розвитку м. Шахти індексувати щомісячну допомогу на харчування заявнику з 1 січня 2006 року. Суд призначив суму щомісячних виплат у розмірі 1,183.73 рублів з подальшою індексацією і зобов'язав зробити одноразову виплату у розмірі 36,877.06 рублів як компенсацію за недоотримані попередні щомісячні виплати. Крім того, 1 січня 2006 року Департамент був зобов'язаний розпочати виконання щомісячних виплат у розмірі 1,972.92 рублів з подальшою індексацією з огляду на компенсацію шкоди здоров'ю. Цей суд також зобов'язав органа-відповідача сплатити заявнику 4,980.24 рублів і 13,312.46 рублів як компенсацію за недовиконання щомісячних виплат у період з 2000 по 2005 роки за

шкоду здоров'ю і допомогу на харчування відповідно, та додаткову індексацію виплати у розмірі 1,652.35 рублів за шкоду здоров'ю. 22 травня 2006 року це рішення було підтримано Ростовським обласним судом і набуло законної сили.

18. 20 липня 2007 року Шахтинський міський суд виправив арифметичну помилку у своєму рішенні та змінив первинно присуджену виплату у розмірі 4,980.24 рублів до 5,222.78 рублів.

19. 2 листопада 2006 року рішення від 24 березня 2006 року було виконано у основній частині: загальна сума у розмірі 67,940.56 рублів була перерахована на рахунок заявника. В той же час, Міністерство фінансів не підвищило щомісячні виплати на підставі рішення суду, і заявник продовжував отримати такі виплати у меншому розмірі. 1 липня 2007 року Міністерство вирішило підвищити їх. 17 серпня 2007 року заявник отримав 9,112.26 рублів як компенсацію за недоотримання щомісячних виплат, що накопичилися до цього дня.

4. Рішення від 22 травня 2007 року та від 21 серпня 2007 року

20. 22 травня 2007 року Шахтинський міський суд вирішив, що Департамент праці та соціального розвитку повинен був сплатити заявнику, починаючи з 1 червня 2007 року, суму в розмірі 17,219.43 рублів щомісячно з подальшою індексацією, як компенсацію за шкоду здоров'ю. Крім того, Департамент повинен був сплатити 188,566 рублів як компенсацію за недовиконання попередніх щомісячних виплат. Стосовно цього рішення не було подано апеляцію, і воно набуло законної сили 4 червня 2007 року. Воно було виконано 5 грудня 2007 року.

21. 21 серпня 2007 року Шахтинський міський суд зобов'язав Федеральну службу зайнятості сплатити заявнику 225,821.73 рублів як компенсацію за певні затримки у виплатах за шкоду здоров'ю за період з 2000 по 2007 роки. Стосовно цього рішення не було подано апеляцію, і воно набуло законної сили 3 вересня 2007 року. Його було виконано 3 грудня 2007 року.

II. НАЦІОНАЛЬНИЙ МАТЕРІАЛ, ЩО СТОСУЄТЬСЯ СПРАВИ

A. Виконання рішень національних судів

1. Закон «Про виконавче провадження»

22. Стаття 9 Федерального закону «Про виконавче провадження» від 21 липня 1997 року (№ 119-ФЗ), у редакції чинній на момент подій у справі, передбачала, що судовий пристав повинен встановити строк 5 днів для добровільного виконання відповідачем виконавчого листа.

Судовий пристав повинен був також попередити відповідача, що примусове виконання буде здійснене, якщо відповідач не виконає вимоги протягом встановленого строку. Відповідно до ст. 13 цього закону виконавче провадження повинно було бути завершено протягом двох місяців з моменту отримання виконавчого листа судовим приставом.

2. Спеціальна процедура виконання рішень, ухвалених щодо держави та її органів

23. У 2001-2005 роках рішення, ухвалені щодо державних органів, виконувалися відповідно до спеціальної процедури, встановленої, зокрема, Постановою Уряду №143 від 22 лютого 2001 року і згодом – Постановою № 666 від 22 вересня 2002 року, згідно з якою виконання покладалося на Міністерство фінансів (див. про це детальніше у §§ 33-39 рішення Суду у справі «*Pridatchenko and Others проти Росії*» від 21.06.2007 р. (справи № 2191/03, 3104/03, 16094/03 і 24486/03). Рішенням від 14 липня 2005 року (№8-П) Конституційний Суд визнав, такими, що суперечать Конституції, деякі положення, що регулюють спеціальне виконавче провадження. У відповідь на це рішення, у Законі від 27 грудня 2005 (№197-ФЗ) було запроваджено нову главу у Бюджетному кодексі, у якій цю спеціальну процедуру було змінено. Цей закон, зокрема, уповноважував Федеральне казначейство виконувати рішення щодо юридичних осіб, які фінансуються з федерального бюджету, а Міністерство фінансів – виконувати рішення щодо держави. Відповідно до ст. 242.2.6 Бюджетного кодексу рішення повинні бути виконані протягом трьох місяців з моменту отримання необхідних документів.

24. Крім того, спеціальні процедури, що регулюють сплату соціальних допомог особам, які постраждали від радіоактивного випромінювання під час Чорнобильської катастрофи, були встановлені Законом № 1244-1 від 15 травня 1991 року з наступними змінами та постановами Уряду № 607 від 21 серпня 2001 року, № 73 від 14 лютого 2005 року та № 872 від 30 грудня 2006 року. У 2002-2004 роках компенсація за шкоду здоров'ю забезпечувалася Міністерством праці у межах бюджетних асигнувань, передбачених на певний фінансовий рік. У 2005-2006 роках така компенсація забезпечувалася територіальними відділеннями Федеральної служби зайнятості, а в 2007-2008 роках – самою службою на основі реєстрів, поданих органами соціального захисту населення та в межах бюджетних асигнувань для цих цілей.

3. Доповідь Уповноваженого з прав людини Російської Федерації

25. У доповіді за результатами діяльності у 2007 році Уповноваженого з прав людини Російської Федерації підкреслювалося, що сприйняття рішень національних судів як «не обов'язкових рекомендацій» все ще було поширеним явищем не лише у суспільстві, але й серед державних органів. Він також зазначив, що проблема невиконання постала також щодо рішень Конституційного Суду. Згідно з доповіддю, цю проблему обговорювали з грудня 2006 року до березня 2007 року на спеціальних зустрічах у всіх федеральних округах за участю регіональних органів влади та Адміністрації Президента. З'явилася ідея про створення механізму національного фільтру, який би дозволив розгляд скарг за Конвенцією на національному рівні. Уповноважений дійшов висновку, що спільні зусилля повинні вживатися для усунення коренів проблеми, а не на просте зменшення кількості скарг.

В. Національні засоби захисту щодо невиконання чи затримки у виконанні рішень національних судів.

1. Правові положення

(а) Цивільне право

26. Глава 25 Цивільно-процесуального кодексу передбачає процедуру оскарження у судах дій чи бездіяльності державних органів. Якщо суд доходить висновку, що скарга є обґрунтованою, він зобов'язує державний орган усунути порушення чи встановлює незаконність (ст. 258).

27. Стаття 208 Цивільно-процесуального кодексу передбачає «індексацію» присуджених коштів: суд, який присудив виплату, може збільшити її на прохання сторони у разі зростання офіційного індексу споживчих цін на момент виконання виплати. Відсотки у разі несвоєчасного виконання та інша компенсація майнової шкоди може додатково бути відшкодована боржником за невиконання грошових зобов'язань та використання коштів іншої особи (ст. 395 Цивільного кодексу).

28. Шкода, завдана незаконними діями чи бездіяльністю держави або місцевих органів чи їхніми посадовими особами, відшкодовується з Федерального казначейства чи казначейства муніципального утворення (ст. 1069). Відшкодування шкоди, завданої індивіду незаконним засудженням, кримінальним переслідуванням, ув'язненням чи підпискою про невіїзд, забезпечується у повному обсязі не залежно від вини відповідних посадових осіб та після

передбаченої законом процедури (ч. 1 ст. 1070). Шкода, завдана відправленням правосуддя, відшкодовується, якщо вина судді встановлена вироком суду, який набув законної сили (ч.2 ст. 1070).

29. Суд може зобов'язати порушника компенсувати моральну шкоду, спричинену особі діями, які порушують її особисті немайнові права, чи такими, що посягають на інші немайнові блага, що належать особі (ст. 151 та ч.1 ст. 1099). Компенсація моральної шкоди, завданої порушенням майнових прав особи, відшкодовується у випадках, передбачених законом (ч.2 ст. 1099 Цивільного кодексу). Компенсація моральної шкоди здійснюється не залежно від вини порушника, якщо шкода, заподіяна життю чи здоров'ю індивіда, завдана у зв'язку з незаконним кримінальним переслідуванням, поширенням неправдивої інформації та у інших випадках, передбачених законом (ст. 1100 Цивільного кодексу).

(b) Кримінальне право

30. Стаття 315 Кримінального кодексу передбачає санкції за злісне невиконання будь-яким державним органом чи посадовою особою рішення суду, яке набуло законної сили. Санкції включають штраф, позбавлення права обіймати певні посади, обов'язкові роботи, строком до 240 годин, чи позбавлення волі, строком до двох років.

2. Рішення Конституційного Суду від 25 січня 2001 року

31. У Рішенні № 1-Р від 25 січня 2001 року Конституційний Суд дійшов висновку, що ч.2 ст. 1070 Цивільного кодексу відповідала Конституції, оскільки передбачає спеціальні умови відповідальності держави за шкоду, завдану відправленням правосуддя. Проте він роз'яснив, що поняття «відправлення правосуддя» не охоплювало всі судові процедури, а лише судові акти, які стосуються розгляду справи по суті. Інші судові акти – насамперед процесуальної природи – не входили до поняття «відправлення правосуддя».

32. Відповідальність держави за шкоду, завдану такими процесуальними діями чи бездіяльністю, що становлять порушення розумного строку судового розгляду, може виникнути навіть за відсутності вироку, який набув законної сили, у кримінальній справі щодо судді, якщо його вина встановлена у цивільному провадженні. Однак Конституційний Суд наголосив, що конституційне право на компенсацію державою шкоди не має бути пов'язане з індивідуальною виною судді. Особа повинна мати можливість отримати компенсацію за будь-яку шкоду, завдану через порушення судом її права на справедливий суд у розумінні ст. 6 Конвенції.

33. Конституційний Суд ухвалив, що парламент повинен законодавчо регулювати підстави та процедуру компенсації державою шкоди, завданої незаконними діями чи бездіяльністю суду

або судді і визначити територіальну та предметну юрисдикцію щодо таких заяв.

3. Рішення Верховного Суду від 26 вересня 2008 року та новий закон про компенсацію

34. 26 вересня 2008 року Пленум Верховного Суду прийняв рішення (№ 16) про внесення до Державної Думи Російської Федерації проекту конституційного закону «Про компенсацію державою шкоди, завданої порушеннями права на судовий розгляд упродовж розумного строку та права на виконання рішення суду, яке набуло законної сили» (далі – закон про компенсацію). Верховний Суд також вирішив подати до Державної Думи ще один законопроект, який запроваджував зміни у певні правові акти у зв'язку з прийняттям закону про компенсацію. Обидва законопроекти було офіційно передано до Державної Думи 30 вересня 2008 року.

35. Метою закону про компенсацію є створити в Росії національний засіб юридичного захисту від порушень прав на судовий розгляд у межах розумного строку та на виконання судового рішення, яке набуло законної сили, протягом розумного строку (ч.1 ст. 1). Він також передбачав, що заявники у справах, котрі ще не були оголошені неприйнятними Судом, можуть звертатися за компенсацією шкоди згідно з законом про компенсацію протягом шести місяців після набуття законом чинності, що передбачалося на 1 січня 2010 року (ст. 19). Закон про компенсацію уповноважує суди загальної юрисдикції розглядати справи, подані щодо держави про заявлені порушення вищезазначених прав (ч.1 ст. 3) та передбачає спеціальні норми, що регулюють провадження у таких справах. Державу у провадженні представляє Міністерство фінансів (ч.3 ст. 3). Останнє повинно довести, що не було порушено вимогу розумного строку, тоді як позивач повинен довести наявність майнової шкоди (ч.1 ст.11). Для вирішення справи суд оцінює її складність, поведінку сторін та інших учасників процесу та дії чи бездіяльність судових або правоохоронних органів, сторін виконавчого провадження або виконавчих органів. Цей суд також оцінює тривалість порушення та важливість його наслідків для особи, на яку воно впливає (ст. 12). Якщо суд встановлює порушення, він призначає грошове відшкодування шкоди, яке визначається, враховуючи особливі обставини справи, вимоги справедливості та стандарти Конвенції (ст. 14). Цей суд може ухвалити окреме рішення про встановлення порушення права судом чи представником держави та зобов'язати вжити спеціальних процесуальних дій і повідомити про це у місячний строк (ст. 15).

36. У постанові Пленуму Верховного Суду було викладено потребу у додаткових бюджетних асигнуваннях для забезпечення впровадження закону про компенсації. Середня компенсація за справу

встановлена у розмірі 3,050 євро, з огляду на факт, що справедлива сатисфакція, яка призначалася Європейським судом з прав людини за невиконання рішень зазвичай становить від 1,200 євро до 4,900 євро.

37. Інший законопроект запроваджував зміни до інших правових актів. Відповідно до нової ст. 1070.1 Цивільного кодексу шкода, завдана порушеннями вимоги розумного строку державними органами під час судового розгляду чи під час виконання судових рішень, відшкодовується Федеральним казначейством. Згідно з новою ст. 242.2 Бюджетного кодексу судові рішення, якими призначається така компенсація повинні бути виконані протягом двох місяців.

4. Звернення Президента Російської Федерації до Федеральних Зборів

38. У своєму зверненні до Федеральних Зборів, зробленому 5 листопада 2008 року, Президент Російської Федерації стверджував, зокрема, що було необхідно встановити механізм для компенсації шкоди, спричиненої порушеннями прав громадян на суд протягом розумного строку та на повне і вчасне виконання судових рішень. Президент наголосив, що виконання рішень судів все ще залишалось величезною проблемою, яка стосується усіх судів, включаючи Конституційний Суд. Далі він стверджував, що проблема мала місце особливо з огляду на брак справжньої відповідальності посадовців та громадян, які не виконують рішення судів, та що таку відповідальність слід було встановити.

III. МІЖНАРОДНИЙ МАТЕРІАЛ, ЯКИЙ СТОСУЄТЬСЯ СПРАВИ

A. Рада Європи

1. Комітет Міністрів

39. 3-5 грудня 2007 року Комітет Міністрів підсумував розгляд відповідно до ч.2 ст. 46 Конвенції групи рішень Суду проти Росії стосовно невиконання чи затримки у виконанні рішень національних судів (група *Timofeyev and others*, CM/Del/OJ/DH(2007)1013 Public). Комітет ухвалив таке рішення 19 грудня 2007 року (CM/Del/Dec(2007)1013 FINAL):

«Заступники, (...)

1. нагадав, що ці рішення зазначають різноманітні структурні проблеми у правовій системі Росії, які, за своєю природою та масштабом суттєво впливають на її ефективність та спричиняють багаточисленні порушення Конвенції, стосовно яких збільшується кількість заяв до Суду;

2. звернув, з цікавістю, увагу на різноманітні заходи, вжиті або такі, що вживаються, деякими компетентними органами для запобігання новим подібним порушенням та для усунення тих, які вже трапилися, шляхом встановлення чи вдосконалення відповідних національних процедур, заходи, які ще слід вжити;

3. знову наголосив, що проблеми, встановлені цими рішеннями, вимагають негайного вирішення для забезпечення належного захисту відповідних конвенційних прав на національному рівні, таким чином запобігаючи надзвичайно великій кількості подібних заяв до Суду;

4. запросив компетентні органи до продовження двосторонніх консультацій з Секретаріатом для встановлення правильної стратегії вжиття необхідних заходів, включаючи запровадження ефективних засобів юридичного захисту; (...))»

40. Ті проблеми, які становлять основу невиконання рішень національних судів в Росії та різноманітні заходи, вжиті або розглянуті органами влади у контексті виконання рішень Суду, були детально розглянуті у документах Комітету Міністрів СМ/Inf/DH(2006)45 від 1 грудня 2006 року та СМ/Inf/DH(2006)19rev3 від 4 червня 2007 року. Останній документ демонстрував прогрес, зроблений органами влади Росії, звернув увагу на декілька визначальних питань і запропонував подальші заходи для вичерпного вирішення цієї проблеми. Основні запропоновані напрями дій можна викласти таким чином (див. стор. 1 цитованого вище СМ/Inf/DH(2006)19rev3):

« - Поліпшення бюджетних процедур і практичне впровадження бюджетних рішень;

- Розгляд окремого державного органу як відповідача;
- Забезпечення ефективної компенсації за затримки (індексація, відсотки у разі несвоєчасної оплати, спеціальні збитки, санкції за затримку);
- Посилення ефективності національних засобів юридичного захисту для належного виконання рішень судів;
- Вдосконалення правового регулювання примусового виконання рішень щодо державних органів;
- Забезпечення ефективної відповідальності державних службовців за невиконання;

Окремо розглядаються можливі шляхи забезпечення послідовності чинних механізмів виконання шляхом надання дозволу казначейству та судовим приставам діяти, взаємодоповнюючи одне одного, у їхніх відповідних сферах компетенції та під належним судовим наглядом. Суттєво наголошується на можливих шляхах запобігання позовам щодо держави через покращення бюджетних процедур, які б дозволили державі вчасно виконувати свої грошові зобов'язання.»

41. У Рекомендації Rec(2004)6 державам-членам «Про вдосконалення національних засобів правового захисту» від 12 травня 2004 року Комітет Міністрів, зокрема, рекомендував, що:

«(...) перегляд державами-учасницями після ухвалення рішення Суду, у якому вказано на структурні чи загальні недоліки у національному праві і практиці, ефективність існуючих національних засобів захисту та, за необхідності, створення ефективних засобів юридичного захисту для уникнення звернення до Суду з однотипними справами (...)»

42. У Додатку до цієї Рекомендації, зокрема, вказувалося:

«(...) Засоби захисту після «пілотного» рішення

13. Коли вже прийнято рішення, в якому вказується на структурні чи загальні недоліки в національному праві або практиці («пілотна справа»), а велика кількість заяв до Суду з такою самою проблемою («аналогічні справи») вже перебувають на розгляді або, ймовірно, будуть подані, держава-відповідач у разі потреби повинна забезпечити для потенційних заявників ефективний засіб юридичного захисту, який дасть їм змогу звернутися до компетентного національного органу і який може також застосовуватися й тими заявниками, які вже звернулися до Суду. Такий швидкий та ефективний засіб захисту дав би можливість відновити їхні права на національному рівні відповідно до принципу субсидіарності конвенційної системи.

14. Запровадження такого національного засобу юридичного захисту може також відчутно зменшити завантаженість Суду. Тим часом, як негайне виконання пілотного рішення залишається надзвичайно важливим для розв'язання структурної проблеми, а отже, і для запобігання майбутнім заявам з того самого питання, може існувати певна категорія осіб, на яких уже позначилися наслідки такої проблеми до її розв'язання. (...)

16. Зокрема, після ухвалення пілотного рішення, в якому було визнано наявність конкретної структурної проблеми, однією з альтернатив може бути підхід *ad hoc*, коли відповідна держава визначає доцільність запровадження спеціального засобу правового захисту чи розширення існуючого засобу захисту на законодавчому рівні або шляхом судового тлумачення. (...)

18. Якщо після пілотної справи запроваджуються спеціальні засоби юридичного захисту, уряди повинні негайно повідомити про це Суд, щоб він міг врахувати їх при розгляді подальших аналогічних справ. (...)»

2. Парламентська Асамблея

43. У Резолюції 1516 (2006) «Щодо імплементації рішень Суду» від 2 жовтня 2006 року Парламентська асамблея зазначила про значну стурбованість тривалим існуванням у деяких державах значних структурних недоліків, які спричиняють велику кількість повторюваних порушень Конвенції та становлять серйозну небезпеку верховенству права у цих державах. З-поміж таких недоліків Асамблея вказала на деякі суттєві недоліки у організації судочинства та процедур у Російській Федерації, включаючи хронічне невиконання

рішень національних судів, ухвалених щодо держави (див. § 10.2). Асамблея спонукала органи влади цих держав, включаючи Російську Федерацію, вирішити питання особливої важливості, зазначені у резолюції, і надати цьому основного політичного пріоритету.

44. У доповіді Комітету з правових питань і прав людини доповідач п. Ерік Юргенс закликав до негайного вирішення зазначених вище проблем, оскільки вони стосувалися великої кількості людей в Росії. Він також застерігав, що наплив значної кількості справ-клонів до Суду міг підірвати ефективність механізму Конвенції (Дос. 11020). Він далі зазначав:

«58. Доповідач вітає щире та відкрите позицію більшості російських посадовців й інституцій, з якими він зустрічався у Москві, а також їхнє чітке розуміння того, що вище зазначені проблеми ставлять питання про ефективність російської судової системи й, насправді, держави в цілому. Можливо визначально, що особливо голови Конституційного Суду та Верховного Суду продемонстрували дуже конструктивне ставлення, оскільки вони визнали проблеми та заохочували доповідача у його спробах допомогти знайти їх вирішення.

59. Влада надала гарантії, що на найбільш важливі проблеми звернуть увагу першочергово і що буде вжито належних кроків для забезпечення швидкого прийняття реформ, які є необхідними у зв'язку з рішеннями Європейського суду.

60. Чітка готовність російських посадовців рішуче взятися за вирішення вище зазначених важливих проблем вітається найбільше. Доповідач наголосив, що складність цих питань вимагає збільшених і узгоджених зусиль усіх учасників правової системи Росії.

61. Однак стратегію всеосяжної реформи стосовно цього питання все ще слід створити. З огляду на існуючі проблеми, зазначені у рішеннях, та ті, які все ще надходять, доповідач наполегливо рекомендував владі запровадити спеціальний механізм міжвідомчої взаємодії у імплементації рішень Страсбурзького суду. Постійна участь парламенту й російської делегації у Асамблеї також є необхідною. Доповідач переконаний, що його російські колеги-парламентарі серйозно розглянуть його рекомендацію запровадити спеціальний механізм і процедуру парламентського контролю за виконанням рішень Страсбурзького суду, а також інші важливі пропозиції, зроблені у проекті резолюції. Доповідач також вірить, що члени російської делегації запропонують та приймуть спеціальні заходи, які вимагаються у певних рішеннях Суду (див. детальніше Додаток III, част. III).»

В. Об'єднані Нації

45. У попередніх висновках за результатами візиту до Росії з 19 по 29 травня 2008 року спеціальний доповідач Об'єднаних Націй з питань незалежності суддів і юристів, пан Ліандро Деспой (Leandro Despouy) висловив «значну увагу до того факту, що важливий відсоток судових

рішень, включаючи рішення проти посадових осіб, не були виконані». Він додав, що «проблеми з виконанням судових рішень у Росії створювали непереконливий образ судочинства в очах населення».

ПРАВО

I. ЗАЯВЛЕНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ ТА СТАТТІ 1 ПЕШОГО ПРОТОКОЛУ ДО КОНВЕНЦІЇ

46. Заявник скаржився, що органи влади продовжували не виконувати обов'язкові й такі, що підлягають примусовому виконанню, рішення судів на його користь, що порушувало його право на суд згідно зі ст. 6 Конвенції та його право на мирне володіння майном відповідно до ст.1 Першого протоколу до Конвенції, які у відповідних частинах передбачають:

Частина 1 Статті 6

«Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом...»

Стаття 1 Першого протоколу

«Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. ...»

A. Подання сторін

1. Уряд

47. Насамперед, Уряд у своїх зауваженнях аргументував, що заявник не вичерпав національних засобів захисту. Однак у своїх подальших зауваженнях у відповідь на зауваження заявника Уряд не відстоював заперечення щодо невичерпання національних засобів юридичного захисту.

48. Уряд також стверджував, що заявник вже не міг скаржитися як потерпілий від заявлених порушень: шкода, завдана затримками виконання рішень, була відшкодована шляхом призначення судом додаткової індексації на підставі ст. 208 Цивільно-процесуального

кодексу. Уряд підкріплював своє подання посиланням на певні ухвали Суду про прийнятність (зокрема, у справах «*Nemakina проти Росії*» від 10.07.2007 р. (справа № 14217/04) та «*Derkach проти Росії*» від 03.05.2007 р. (справа № 3352/05).

49. Уряд далі доводив, що скарги були очевидно необґрунтованими: з його погляду строки від отримання необхідних документів компетентними органами до фактичної сплати присудженого судом коливалися від 13 днів до 9 місяців і, таким чином, були обґрунтованими у світлі практики Суду. Уряд звинуватив заявника у тому, що він неодноразово відкликав виконавчий лист щодо рішення від 17 квітня 2003 року та послідовно надсилав його до різних органів. Рішення суду від 4 грудня 2003 року виконувалося лише шість місяців після виправлення у ньому помилок 9 березня 2006 року. Нарешті, рішення суду від 24 березня 2006 року виконувалося у два кроки: 2 листопада 2006 року більша частина і 17 серпня 2007 року решта, тобто лише через дев'ять місяців після часткового виконання.

50. Зрештою, Уряд посилався на складність процедури виконання у цій справі, беручи до уваги пов'язаність декількох рішень. Він також наголошував на об'єктивних обставинах, таких як складність федеральної багаторівневої бюджетної системи й зміни в законодавстві, які призвели до затримок у виконання, за які Уряд не був відповідальним.

2. Заявник

51. Заявник стверджував, що він скаржився до різних державних органів, включаючи Міністерство фінансів, Федеральне казначейство, прокуратуру та службу судових приставів, на недостатні регулярні виплати й/чи затримку у виконанні рішень судів на його користь. На його погляд, державні органи також повинні були продемонструвати старанність щодо цього питання, однак не спромоглися вжити необхідних заходів. Він вважав, що на диво короткі затримки у виконанні рішень від 22 травня 2007 року та від 21 серпня 2007 року, ймовірно, були наслідком рішення Суду здійснити комунікацію щодо його заяви з Урядом.

52. Що ж до трьох інших рішень, заявник не погодився з обрахуванням строків затримки Урядом. Він доводив, що загальна затримка у 31 місяць щодо виконання рішення суду від 17 квітня 2003 року відбулася з вини різних органів; виконавчий лист щодо рішення суду від 4 грудня 2003 року залишався без руху протягом 21 місяця з боку Управління праці та соціального розвитку м. Шахти, доки останнє не звернулося до суду про виправлення арифметичної помилки; рішення від 24 березня 2006 року залишалося невиконаним, хоча й у частині, до серпня 2007 року. Заявник зробив висновок, що

він все ще був потерпілим від порушень ст. 6 Конвенції та ст.1 Першого протоколу.

В. Оцінка Суду

1. Щодо прийнятності

53. Суд зазначає, що Уряд, очевидно, відкинув свої заперечення стосовно невичерпання національних засобів захисту, і не буде досліджувати це питання.

54. Стосовно наявності статусу потерпілого у заявника Суд нагадує, що відповідно до ст. 34 Конвенції «Суд може приймати заяви від будь-якої особи, ... які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї...».

55. Обов'язок усувати заявлене порушення Конвенції покладено, насамперед, на національні органи влади. З огляду на це, питання про те, чи заявник є потерпілим від заявленого порушення, постає на всіх стадіях розгляду на підставі Конвенції (див. § 30 цитованого вище рішення Суду у справі *Burdov*).

56. Суд нагадує, що рішення чи захід на користь заявника, такий як виконання рішення після значної затримки, в принципі не є достатньою підставою для позбавлення його статусу потерпілого, якщо тільки державні органи не визнають, прямо або по суті, та не відшкоднують шкоду за порушення Конвенції (див. §§ 14-16 рішення Суду у справі «*Petrushko проти Росії*» від 24.02.2005 року (справа № 36494/02) з наступними посиланнями). Отримане таким чином відшкодування шкоди повинно бути належним і достатнім, у протилежному разі сторона може продовжувати бути потерпілим від порушення (див. § 181 рішення Суду у складі Великої палати «*Scordino проти Італії (№ 1)*» (справа № 36813/97, ECHR 2006-...) і § 72 рішення Суду у складі Великої палати у справі «*Cocchiarella проти Італії*» (справа № 64886/01, ECHR 2006-...)).

57. Уряд доводив, що національні суди надали заявнику компенсацію за затримку у виконанні рішень на його користь шляхом призначення індексації первинних виплат на підставі ст. 208 Цивільно-процесуального кодексу. Заявник не оспарював цього факту, однак доводив, що він зберігав статус потерпілого. Таким чином, Суд повинен розглянути, чи індексація розміру виплат становить визнання порушень Конвенції та чи вона є належним і достатнім його відшкодуванням.

58. Стосовно першого питання Суд зазначає, що у рішеннях, на які посилається Уряд, прямо не визнано порушення Конвенції. У них було призначено відшкодування на підставі того об'єктивного факту, що

пройшов певний час від моменту призначення виплат до моменту здійснення таких виплат. Таким чином, постає питання, чи ці рішення судів по своїй суті визнавали заявлені порушення. Однак Суд не вважає необхідним висловлюватися з цього питання, беручи до уваги свій висновок, поданий нижче, стосовно того, чи надане відшкодування було належним і достатнім.

59. Стосовно останнього Суд вважає, що ст. 208 Цивільно-процесуального кодексу лише дозволяє судам збільшити присуджені відшкодування з урахуванням індексу споживчих цін, таким чином, компенсуючи знецінення національної валюти. Тому, призначена у зв'язку з цим компенсація лише покриває втрати, пов'язані з інфляцією, а не іншу майнову чи моральну шкоду, якої зазнав заявник. Уряд не навів жодного аргументу на користь протилежної позиції. Суд вже розглядав це питання у інших справах щодо Росії і дійшов висновку, що компенсація за втрати у зв'язку з інфляцією не є належним і достатнім відшкодуванням, як того вимагає Конвенція (див. § 27 рішення суду у справі «*Moroko проти Росії*» від 12.06.2008 р. (справа № 20937/07)). Стосовно своїх більш ранніх ухвал, які наведені Урядом (див. § 48 вище), Суд ще раз підтверджує, що вони були постановлені з урахуванням особливих обставин відповідних індивідуальних справ (див. § 26 цитованого вище рішення Суду у справі *Moroko*) і не повинні тлумачитися як такі, що встановлюють загальний принцип, який суперечить висновку Суду у справі, що розглядається.

60. Відповідно, Суд доходить висновку, що заявнику не було надано належного і достатнього відшкодування з огляду на заявлені порушення, і він може вважатися потерпілим відповідно до ст. 34 Конвенції. Таким чином, заперечення Уряду повинні бути відхилені.

61. Стосовно інших аргументів, поданих сторонами, Суд зазначає, що вони торкаються серйозних питань, які вимагають розгляду по суті. Відповідно, Суд вважає, що заява не є очевидно необґрунтованою у розумінні ч. 3 ст. 35 Конвенції і не є неприйнятною з жодних інших підстав. Тому вона має бути оголошена прийнятною.

2. Щодо суті

62. Сторони не оспорюють того, що у справі, котра розглядається, п'ять рішень судів були виконані у повному обсязі з певними затримками. Суд повинен вирішити лише питання про те, чи такі затримки становили порушення Конвенції.

63. Сторони не погодилися стосовно трьох з п'яти рішень: Уряд стверджував, що затримки становили до десяти місяців та допускалися Конвенцією; заявник вважав, що затримки були набагато довшими і, таким чином, порушували Конвенцію.

64. Беручи до уваги різні позиції сторін, Суд вважає за потрібне нагадати та роз'яснити основні принципи, встановлені у його практиці, якими слід керуватися при вирішенні питань, що розглядаються, у зв'язку з Конвенцією.

(а) Загальні принципи

65. Право на суд, яке захищається ст. 6 Конвенції, було б ілюзорним, якщо б національні правові системи договірних держав дозволяли, аби остаточне рішення суду, яке набуло законної сили, залишалося невиконаним на шкоду одній зі сторін. Виконання рішення, ухваленого будь-яким судом, повинно розглядатися як складова «судового розгляду» для цілей ст. 6 Конвенції (див. § 40 рішення Суду у справі «*Hornsby проти Греції*» від 19.03.1997 р. (*Reports of Judgments and Decisions 1997-II*)).

66. Необгрунтовано довга затримка виконання обов'язкового судового рішення, таким чином, може порушувати Конвенцію (див. рішення Суду у справі «*Burdov проти Росії*» (справа № 59498/00, ECHR 2002-III)). Обгрунтованість такої затримки повинна встановлюватися, зокрема, з огляду на складність процедури виконання, поведінку заявника та компетентних органів, розмір та природу присудженої судом виплати (див. § 31 рішення Суду у справі «*Raulyan проти Росії*» від 15 лютого 2007 року (справа № 22000/03)).

67. Хоча Суд враховував строк для виконавчого провадження, встановлений національним законодавством, його недотримання автоматично не становило порушення Конвенції. Певна затримка могла бути виправданою за певних обставин, а могла і за будь-яких обставин не бути такою, якщо порушувала саму суть права, яке захищається ч.1 ст. 6 Конвенції (див. § 35 цитованого вище рішення Суду у справі *Burdov*). Таким чином, Суд вважав, наприклад, у цій справі проти Росії, що загальна затримка виконання судового рішення державними органами, строком у дев'ять місяців, на перший погляд, не була необгрунтованою відповідно до Конвенції (див. § 43 цитованого вище рішення Суду у справі *Moroko*). Однак, попри таке припущення, залишається необхідною оцінка у світлі вище зазначених критеріїв (див. § 66 вище) та інших важливих обставин (див. §§ 44-45 цитованого вище рішення Суду у справі *Moroko*).

68. Особа, яка отримала рішення проти держави, не повинна розпочинати виконавче провадження за окремою процедурою (див. § 19 рішення Суду у справі «*Metaxas проти Греції*» від 27.05.2004 р. (справа № 8415/02)). У таких справах держава-відповідач повинна бути вчасно поінформованою про таке рішення і повинна мати можливість для вжиття всіх заходів на його виконання чи передати його до іншого компетентного державного органу, відповідального за виконання. Це особливо важливо в ситуації, де, з огляду на складність та можливе

накладення процедур виконання та примусового виконання, заявник може мати обґрунтовані сумніви про те, який орган відповідальний за виконання чи примусове виконання рішення (див. § 21 рішення Суду у справі «*Akashev проти Росії*» від 12 червня 2008 р. (справа № 30616/05)).

69. Від позивача, позов котрого було задоволено, можна вимагати вжиття певних процесуальних заходів для отримання боргу за рішенням суду або під час добровільного виконання рішення державою, або під час застосування примусових заходів (див. § 29–37 «*Shvedov проти Росії*» від 20.10.2005 р. (справа № 69306/01)). Відповідно, органи влади вправі вимагати, аби заявник надавав додаткові документи, такі як інформацію про банківський рахунок, для виконання чи пришвидшення виконання рішення (див., у частині, що стосується, § 24 рішення Суду у справі «*Kosmidis and Kosmidou проти Греції*» від 08.11.2007 р. (справа № 32141/04)). Вимога додаткових зусиль від отримувача виплат не повинна, однак, виходити за межі того, що є винятково необхідним, та, у будь-якому разі, не звільняє державні органи від їх обов'язку, згідно з Конвенцією, вчасно вжити заходів, за своєю ініціативою на підставі доступної їм інформації, для виконання рішення проти держави (див. § 22 цитованого вище рішення Суду у справі *Akashev*). Таким чином, Суд вважає, що тягар забезпечення виконання рішення суду проти держави покладається, насамперед, на державні органи і починається з дати, коли рішення стає обов'язковим та таким, що підлягає виконанню.

70. Складність національної процедури виконання чи бюджетної системи держави не може звільнити від обов'язку згідно з Конвенцією гарантувати кожному право отримати виконання обов'язкового і такого, що підлягає примусовому виконанню, рішення суду протягом розумного строку. Так само держава не може посилатися на відсутність коштів чи інших ресурсів (таких як житло) як підставу для невиконання боргу, встановленого у рішенні суду (див. §35 цитованого вище рішення Суду у справі *Burdov* та § 49 рішення Суду у справі «*Kukalo проти Росії*» від 03.11.2005 р. (справа № 63995/00)). Держави-учасниці Конвенції повинні організувати свою правову систему таким чином, аби компетентні органи могли виконувати свої зобов'язання щодо цього питання (див., у частині, що стосується, § 24 рішення Суду у складі Великої палати у справі «*Comingersoll S.A. проти Португалії*» (справа № 35382/97, ECHR 2000-IV) і § 45 рішення Суду у складі Великої палати у справі «*Frydlender проти Франції*» (справа № 30979/96, ECHR 2000-VII)).

(b) Застосування цих принципів до справи, що розглядається

71. Суд розгляне затримку у виконанні п'яти рішень судів, про які йдеться у цій справі, на основі вище наведених принципів.

(i) Рішення суду від 17 квітня 2003 року

72. Рішення Шахтинського міського суду від 17 квітня 2003 року стало обов'язковим і таким, що підлягає примусовому виконанню, 9 липня 2003 року, і орган-відповідач знав чи повинен був знати про свій обов'язок сплатити присуджену заявнику суму цього дня. Той факт, що заявник подав виконавчого листа лише через місяць, не змінив моменту виникнення обов'язку органу влади виконати рішення суду. Насправді, не можна було очікувати, щоб він подавав клопотання щодо виконавчого провадження чи інші подібні процедури (див. § 68 вище). Починаючи з тієї дати, орган-відповідач мав відповідний обов'язок уживати усіх заходів сам або через взаємодію з іншими відповідальними федеральними та/чи місцевими органами, щоб забезпечити доступність необхідних коштів для сплати боргу держави. Насправді, виглядає, що орган-відповідач мав у розпорядженні всі необхідні дані, такі як адреса заявника й банківські реквізити, щоб здійснити сплату у будь-який момент.

73. Відповідно, час затрачений органами влади на виконання рішення, повинен обраховуватися з моменту, коли таке рішення набуло законної сили та могло бути примусово виконано, тобто з 9 липня 2003 року, і до моменту, коли призначена судом сплата була сплачена заявнику, тобто 19 серпня 2005 року. Таким чином, на виконання рішення суду від 17 квітня 2003 року було витрачено два роки і один місяць.

74. Така тривала затримка у сплаті, призначеній судом, є, очевидно, несумісною з вимогами Конвенції, наведеними вище, і Суд не бачить підстав, які б могли їх виправдати.

75. Зазначається, зокрема, що примусове виконання не було складним: рішення суду передбачало сплату суми грошей. Заявник не робив жодних перешкод для примусового виконання. Так само, його не можна звинуватити в його спробі отримати виконання вимог від служби судових приставів і Федерального казначейства після того, як він безрезультатно дев'ять місяців чекав на добровільне виконання рішення відповідачем. З іншого боку, Суд зазначає, що виконавчий лист безрезультатно лежав у різних органах влади протягом тривалих строків, зокрема 9 місяців в управлінні, яке було відповідачем у справі, 4 місяці – у судових приставів і 11 місяців – у Федеральному казначействі. Суд не вбачає виправдання такої бездіяльності. Складність багаторівневої бюджетної системи, на яку посилався Уряд, не може виправдати нестачу належної координації між органами влади та їх бездіяльність під час вище зазначених періодів.

76. Вище вказані чинники є достатніми, аби Суд дійшов висновку, що держава не виконала рішення суду від 17 квітня 2003 року протягом розумного строку.

(ii) Рішення суду від 4 грудня 2003 року

77. Рішення суду від 4 грудня 2003 року набуло законної сили 15 грудня 2003 року і було примусово виконане 18 жовтня 2006 року. Строк, затрачений органами влади на виконання цього рішення, становив два роки і десять місяців. Насправді, як зазначав Уряд, суд двічі змінював це рішення. Перше виправлення помилки було зроблене 14 листопада 2005 року за клопотанням органу-відповідача про зменшення первинно присудженої суми на 155 рублів (4 євро). Однак, потреба у такому виправленні помилки може пояснити лише крихітну частину загальної затримки. Крім того, Уряд не дав жодного пояснення затримці у два роки від 15 грудня 2003 року по 14 листопада 2005 року. Він також не повідомив Суд про будь-який захід, вжитий органом-відповідачем для примусового виконання судового рішення протягом цього періоду. Навіть припускаючи, що орган влади діяв більш старанно на пізнішій стадії, така довга затримка є достатньою, аби Суд визнав наявність порушення права на примусове виконання цього рішення протягом розумного строку.

(iii) Рішення суду від 24 березня 2006 року

78. Суд вважає безспірним той факт, що рішення суду від 24 березня 2006 року, яке стало обов'язковим 22 травня 2006 року, було виконане 2 листопада 2006 року, проте лише частково. Сторони також погодилися, що повне виконання рішення суду було здійснене лише 17 серпня 2007 року.

79. Хоча органи влади діяли з відносною старанністю, оплативши значну частину присудженого протягом шести місяців, Суд вважає, що ст.6 Конвенції покладає зобов'язання виконати обов'язкове та таке, що підлягає примусовому виконанню, рішення в цілому. Таким чином, Суд оцінить розумність усього строку до повного виконання рішення. Час, який зайняло повне виконання рішення становив, таким чином, один рік і приблизно три місяці.

80. Як впливає, зокрема, з подання Уряду та листа заступника прокурора м. Шахти від 29 квітня 2007 року, поданого заявником, виконання цього рішення суду у повному обсязі не було можливим, беручи до уваги відсутність належних норм чи процедурних норм на федеральному рівні. І справді, підвищені сплати, присуджені Шахтинським міським судом, не були сплачені заявнику до прийняття спеціальної процедури, у зв'язку з цим, Міністерством фінансів (див. § 19 вище).

81. Однак Суд не знайшов у поданні Уряду жодної причини, яка б виправдовувала понад однорічну затримку у прийнятті Міністерством фінансів нової процедури. Так само Суд не міг пояснити таку затримку об'єктивними труднощами, на які посилався Уряд: видається, що предмет був під виключним контролем Уряду. У будь-якому разі,

нестача загальних чи процедурних норм на федеральному рівні не може сама по собі виправдати таку довгу затримку у виконанні обов'язкового та такого, що підлягає примусовому виконанню, рішення суду. З погляду Суду, право на суд було б неефективним, якщо б виконання обов'язкового та такого, що підлягає примусовому виконанню рішення суду у конкретній справі ставилося під умову прийняття управлінським органом загальних процесуальних чи матеріальних норм у відповідній сфері, якої вони стосуються.

82. Зрештою, стосовно природи сплати, присудженої цим рішенням суду, Уряд доводив, що блага, які розглядаються, не були єдиним доходом заявника, і тому вони були менш важливими. Суд не може погодитися з цим аргументом, беручи до уваги, що принаймні деякі з присуджених судом виплат стосувалися суттєвих розмірів компенсаційних виплат за шкоду здоров'ю, якої зазнав заявник на місці Чорнобильської атомної катастрофи, що призвело до його довічної інвалідності. З погляду Суду, такі виплати за жодних умов не можна кваліфікувати як другорядні чи не значимі за своєю природою.

83. У світлі цих обставин Суд доходить висновку, що невиконання органами влади протягом одного року і майже трьох місяців рішення суду від 24 березня 2006 року у повному обсязі також порушувала право заявника на суд.

(iv) Рішення суду від 22 травня 2007 року та від 21 серпня 2007 року

84. Суд зазначає, що рішення Шахтинського міського суду від 22 травня 2007 року та від 21 серпня 2007 року стали обов'язковими 4 липня 2007 року та 3 вересня 2007 року відповідно; вони були примусово виконані 5 грудня 2007 року й 3 грудня 2007 року відповідно. Час, затрачений органами влади на примусове виконання рішень, становив шість місяців і три місяці відповідно.

85. Заявник посилався на певні первинні труднощі в отриманні примусового виконання першого з рішень, які були швидко вирішені після комунікації Суду з Урядом щодо його заяви. Як би там не було, Суд вважає, що строки у 6 та у 3 місяці відповідно, затрачені органами влади на примусове виконання цих рішень, самі по собі не видаються необґрунтованими; більше того, Суд не бачить особливих обставин, які б демонстрували, що затримки порушували сутність права заявника на суд.

(v) Висновки

86. У світлі вище зазначеного, Суд доходить висновку, що затримками у виконанні рішень Шахтинського міського суду від 17 квітня 2003 року, від 4 грудня 2003 року та від 24 березня 2006 року органи влади не забезпечили дотримання права заявника на суд. Відповідно, має місце порушення ст. 6 Конвенції.

87. Беручи до уваги, що обов'язкові та такі, що підлягають примусовому виконанню, рішення встановлювали право на виплати на користь заявника, які слід вважати майном у розумінні ст.1 Першого протоколу (див. § 22 рішення Суду у справі «*Vasilopoulou проти Греції*» від 21.03.2002 р. (справа № 47541/99)), тривале невиконання цих рішень суду органами влади також порушило право заявника на мирне володіння майном (див. § 41 цитованого вище рішення Суду у справі *Burdov*). Відповідно, також має місце порушення ст.1 Першого протоколу до Конвенції.

88. У світлі своїх висновків, викладених у §§ 84-95 вище, Суд вважає, що не було порушено ст.6 Конвенції та ст.1 Першого протоколу стосовно примусового виконання рішень суду від 22 травня 2007 року та від 21 серпня 2007 року.

II. НАЯВНІСТЬ ЕФЕКТИВНИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ЮРИДИЧНОГО ЗАХИСТУ, ЯКИХ ВИМАГАЄ СТАТТЯ 13 КОНВЕНЦІЇ

89. Заявник не стверджував про нестачу ефективних національних засобів юридичного захисту стосовно його скарги на тривале невиконання органами влади рішень національних судів на його користь. Проте Суд вважає, що збільшується кількість скарг до Суду стосовно неефективності національних засобів юридичного захисту у справах щодо невиконання чи затримок у виконанні рішень національних судів. Таким чином, він вирішив за власною ініціативою розглянути це питання на підставі ст. 13 у цій справі та запропонував сторонам подати свої зауваження. У ст. 13 Конвенції передбачено:

«Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

A. Подання сторін

90. Заявник не подавав окремих аргументів щодо існування національних засобів юридичного захисту та щодо їхньої ефективності. У своїх початкових зауваженнях він вказав, що він безуспішно подавав свої скарги до різних органів влади, включаючи Міністерство фінансів, Федеральне казначейство, прокуратуру та службу судових приставів.

91. Уряд доводив, що були наявні певні ефективні засоби юридичного захисту щодо невиконання судових рішень, які не випробувані заявником у справі, що розглядається. По-перше,

конституційні гарантії кожному на судовий захист та право на оскарження дій чи бездіяльності державних органів у судах. Закон № 4866-1 від 27 квітня 1993 року та глава 25 Цивільно-процесуального кодексу дозволяли судам розглядати такі дії чи бездіяльність, таким чином відкриваючи можливість вимагати відшкодування шкоди та розпочати кримінальне провадження на підставі ст. 315 Кримінального кодексу щодо відповідальних за затримки у примусовому виконанні. Було надано приклади судових рішень: у рішенні від 13 липня 2007 року Ленінського районного суду м. Чебоксари, Республіка Чувашія, було визнано незаконною бездіяльність місцевого управління казначейства та зобов'язано здійснити виконання судового рішення про сплату протягом одного робочого дня.

92. По-друге, Уряд вказував, що глава 59 Цивільного кодексу передбачає підстави для відшкодування майнової та моральної шкоди за затримку у виконанні рішення суду, і що цей засіб юридичного захисту довів свою ефективність на практиці. Чотири приклади рішень судів про присудження компенсацій моральної шкоди було надано й зацитовано (рішення Ново-Савінського районного суду м. Казані (республіка Татарстан) від 23 жовтня 2006 року у справі *Khakimov*; рішення Елістського міського суду (республіка Калмикія), дата ухвалення якого невідома, у справі *Akuginova and others*; рішення Кіровського районного суду м. Астрахані від 3 серпня 2004 року у справі *Butko*; рішення Білорецького міського суду (республіка Башкоростан) від 28 березня 2008 року у справі *Shubin*).

93. По-третє, Уряд посилався на ст. 208 Цивільно-процесуального кодексу та на ст. 395 Цивільного кодексу, які передбачають підстави для відшкодування майнової шкоди. Перша дозволяє здійснити індексацію присуджених судом виплат, і її застосування не обумовлено встановленням вини за затримки; приклади успішного застосування цієї статті було надано. Друга дозволяє вимагати сплати відсотків у разі несвоечасної сплати та подальшого відшкодування додаткової майнової шкоди, яка спричинена затримкою примусового виконання; два рішення Верховного Суду, у яких застосовано ці положення у справах про невиконання у 2002 та 2006 роках, було наведено.

94. Зрештою, Уряд вказував, що Верховний Суд підготував законопроект конституційного закону про впровадження засобу юридичного захисту проти надмірної тривалості судового розгляду та затримки у примусовому виконанні рішень суду і незабаром цей законопроект буде розглянуто Урядом.

95. Уряд підсумував, що російське право передбачало багато різних засобів юридичного захисту, які слід розглядати у єдності; вони були зрозуміло сформульовані і застосовувалися на практиці, як цього вимагає ст. 13 Конвенції.

В. Оцінка Суду

1. Загальні принципи

96. Суд нагадує, що ст. 13 Конвенції надає прямого вираження обов'язку держави, що міститься у ст.1 Конвенції, по-перше, захищати права людини, а, по-друге, у своїй власній правовій системі. Таким чином, вимагається, аби держави забезпечували національний засіб юридичного захисту для розгляду по суті «небезпідставної скарги» за Конвенцією і щоб надати необхідне відшкодування (див. § 152 рішення Суду у складі Великої палати у справі «*Kudła проти Польщі*» (справа № 30210/96, ECHR 2000-XI)).

97. Межі обов'язку держав-учасниць Конвенції відповідно до ст. 13 змінюються залежно від природи скарги заявника; «ефективність» «засобу юридичного захисту» у розумінні ст. 13 Конвенції не залежить від впевненості у сприятливих для заявника результатах. В той же час, засіб юридичного захисту, якого вимагає ст. 13 Конвенції, повинен бути «ефективним» на практиці, а також у праві у сенсі або запобігання заявленому порушенню, або його виправлення, чи надання адекватного відшкодування за будь-яке порушення, яке вже відбулося. Навіть якщо сам по собі один засіб захисту не відповідає вимогам ст. 13 Конвенції, сукупність засобів захисту, передбачених відповідно до національного законодавства, можуть відповідати (див. §§ 157-158 цитованого вище рішення Суду у справі *Kudła* та § 45 рішення Суду у справі «*Wasserman проти Росії (№ 2)*» від 10.04.2008 р. (справа № 21071/05)).

98. Стосовно конкретних справ про тривалість провадження, засіб захисту, створений для пришвидшення провадження і для запобігання їх надмірної тривалості, є найбільш ефективним вирішенням (див. § 183 рішення Суду у складі Великої палати у справі «*Scordino проти Італії (№ 1)*» (справа № 36813/97, ECHR 2006-...)). Подібним чином, у справах, що стосуються невиконання судових рішень, будь-які національні засоби запобігання порушення шляхом забезпечення вчасного виконання є, в принципі, найбільшою цінністю. Однак, якщо рішення ухвалюється на користь особи проти держави, ця особа не повинна, в принципі, примушуватися використовувати такі засоби (див., у частині, що стосується, § 19 цитованого вище рішення Суду у справі *Metaxas*): обов'язок виконати це рішення покладається, насамперед, на державні органи, які повинні використати усі засоби, доступні у національній правовій системі, для пришвидшення примусового виконання, таким чином, запобігаючи порушенням Конвенції (див., у тій мірі, у якій стосується, § 21-22 цитованого вище рішення Суду у справі *Akashev*).

99. Держави також можуть вирішити впровадити лише засіб, спрямований на відшкодування шкоди (компенсаторний засіб захисту) ; такий засіб не обов'язково буде визнано неефективним. Якщо у національній правовій системі доступний такий компенсаторний засіб захисту, Суд повинен залишати ширшу свободу розсуду для держави, аби дозволити організувати цей засіб захисту у спосіб, відповідний її правовій системі та традиціям, і такий, що сумісний зі стандартами життя у відповідній країні. Проте від Суду вимагається перевірити, чи спосіб, у який тлумачиться і застосовується національне право, створює наслідки, сумісні з принципами Конвенції у світлі її тлумачення у практиці Суду (див. § 187-191 цитованого вище рішення Суду у справі *Scordino*). Суд встановив основні критерії для перевірки ефективності компенсаторного засобу захисту з огляду на надмірну тривалість судового розгляду. Такими критеріями, які також застосовуються до справ про невиконання (див. §§ 49 і 51 цитованого вище рішення Суду у справі *Wasserman*), є:

– позов про компенсацію повинен бути розглянутий протягом розумного строку (див. § 195 цитованого вище рішення Суду у справі *Scordino*, в кінці);

– компенсація має бути виплачена швидко та загалом не пізніше, ніж через шість місяців з дати, коли рішення, яким було призначено компенсацію, стало таким, що підлягає примусовому виконанню (там само, § 198);

– процесуальні норми, що регулюють позов про компенсацію, повинні узгоджуватися з принципом справедливості, що гарантується ст. 6 Конвенції (там само, § 200);

– норми, що регулюють судові витрати, не повинні покладати надмірний тягар на позивачів, якщо їхній позов є виправданим (там само, § 201);

– рівень компенсації не повинен бути необґрунтованим порівняно з виплатами, присудженими Судом, у подібних справах (там само, §§ 202-206 і 213).

100. Стосовно останнього критерію Суд вказав, що з огляду на майнову шкоду, національні суди є у відверто кращому становищі, щоб визначити її наявність та кількісні показники. Однак ситуація є іншою щодо моральної шкоди. Існує стійка, але спростовна презумпція, що надмірно довгі процедури спричиняють моральну шкоду (див. §§ 203-204 цитованого вище рішення Суду у справі *Scordino* і §50 цитованого вище рішення Суду у справі *Wasserman*). Суд вважає цю презумпцію надзвичайно стійкою у випадку надмірної затримки у примусовому виконанні державою рішення суду проти неї, беручи до уваги неминуче страждання, спричинене недотриманням державою свого обов'язку виконати борг, та тим фактом, що заявник вже пройшов судовий розгляд і його вимоги були задоволені.

2. Застосування цих принципів до справи, що розглядається

(а) Запобіжні засоби

101. Суд нагадує, що він вже встановлював у декількох справах відсутність запобіжного засобу у правовій системі Росії, який би пришвидшив примусове виконання рішення проти державного органу (див. § 29-31 рішення Суду у справі «*Lositskiy проти Росії*» від 14.12.2006 р. (справа № 24395/02) і § 21-22 рішення Суду у справі «*Isakov проти Росії*» від 19.06.2008 р. (справа № 20745/04)). Він встановив, зокрема, що судові пристави не мали повноважень примусити державу заплатити встановлену у рішенні суду заборгованість.

102. Неспроможність судових приставів яким-небудь чином вплинути на примусове виконання рішень на користь заявника, не кажучи вже про те, аби надати йому правовий захист, також була продемонстрована у справі, що розглядається. У квітні та у червні 2004 року судовими приставами були відкриті виконавчі провадження щодо рішень суду від 14 квітня та 4 грудня 2003 року. У липні 2004 року вони були завершені без жодного результату. Управління юстиції Ростовської області поінформувало заявника у листі від 12 липня 2004 року про те, що судові пристави не мали права арештовувати кошти на основному банківському рахунку боржника, тоді як на його поточному рахунку кошти, які могли бути заблоковані судовими приставами, були відсутні.

103. Уряд далі розглядав, що інший засіб захисту, передбачений главою 25 Цивільно-процесуального кодексу, міг мати запобіжний вплив. Суд вже оцінював його ефективність і дійшов висновку, що звернення до суду щодо бездіяльності органу-боржника призведе до декларативного рішення суду, у якому буде повторено те, що було поза сумнівом очевидним з першого рішення, зокрема, що держава повинна була сплатити свою заборгованість (див. § 25 цитованого вище рішення Суду у справі *Moroko*). Щодо можливості суду зобов'язати відновити порушене право на підставі ст. 258 Цивільно-процесуального кодексу, це нове рішення не наблизить заявника до бажаної цілі, тобто до фактичної сплати присудженого судом (див. ухвалу Суду про прийнятність у справі «*Jasiūnienė проти Литви*» від 24.10.2000 р. (справа № 41510/98) та § 16 рішення Суду у справі «*Plotnikovu проти Росії*» від 24.02.2005 р. (справа № 43883/02)). Визначальним є те, що у єдиному прикладі застосування цього положення, поданому Суду (див. § 91 вище), Уряд не уточнив, чи орган-відповідач ефективно виконав наказ суду про сплату присудженого протягом одного робочого дня. Тому Суд вважає, що цей засіб юридичного захисту не дозволяє ефективно запобігти

порушенню Конвенції за фактом невиконання рішення суду проти держави.

104. Стосовно ст. 315 Кримінального кодексу, на яку вказував Уряд, та широкого спектру санкцій, які вона передбачає, Суд не виключає, що така примусова дія може того змінити поведінку тих, хто неприпустимо затримує виконання рішень. Однак Суд не побачив доказів її ефективності на практиці. Навпаки, це положення не застосовувалося, незважаючи на повторні скарги заявника до компетентних органів, включаючи прокуратуру (див. § 80 вище). За цих обставин Суд не може вважати, що це положення є ефективним як у теорії, так і на практиці, як цього вимагає ст. 13 Конвенції.

(b) Компенсаторні засоби захисту

(i) Майнова шкода

105. Суд також розглядав при декількох нагодах питання про ефективність певних компенсаторних засобів захисту, на які посилався Уряд.

106. Стосовно відшкодування майнової шкоди за затримку примусового виконання, Уряд посилався на можливості, запропоновані у ст. 395 Цивільного кодексу та у ст. 208 Цивільно-процесуального кодексу. Стосовно першої, Суду було надано мало доказів, які б демонстрували ефективність цього засобу захисту. Два рішення, цитовані Урядом, не показують наявності широко поширеної та послідовної судової практики щодо цього питання. Навпаки, у одній з двох справ зазначений суд першої інстанції тричі відхилив вимогу компенсації, подану згідно зі ст. 395, на тій підставі, що кредитор не довів, що орган-боржник використовував невиплачену суму на свою користь і, таким чином, підлягав відповідальності за цим положенням. У зв'язку з цим, Суд посилається на свій висновок, що засіб юридичного захисту, використання якого ставиться під умову вини боржника, є незастосовним у справах про невиконання рішень судів державою (див. § 29 цитованого вище рішення Суду у справі *Moroko* та § 111-113 нижче).

107. Іншою є ситуація щодо засобу захисту, передбаченого у ст. 208 Цивільно-процесуального кодексу, який дозволяє індексацію грошових виплат, призначених рішенням суду. Суд зазначає, що таким особам як заявник часто призначалися компенсації за втрати у зв'язку з інфляцією, на підставі ст. 208 Цивільно-процесуального кодексу. Особливо важливим є той факт, на що наголошував Уряд та ілюстрував окремими прикладами, що ця компенсація обраховувалася та призначалася прямим способом без необхідності відповідачу доводити вину чи незаконність дій органу влади. Далі Суд зазначає, що ця компенсація обраховується на основі об'єктивного індексу

споживчих цін, який відображає знецінення національної валюти (порівн. § 30-31 рішення Суду у справі «*Akkuş проти Туреччини*» від 09.07.1997 р. (*Reports* 1997-IV) і § 48-51 рішення Суду у справі «*Aka проти Туреччини*» від 23.09.1998 р. (*Reports* 1998-VI)). Таким чином, цей засіб захисту спроможний адекватно компенсувати втрати у зв'язку з інфляцією. Той факт, що заявнику призначалася така компенсація за кількох нагод, також підтверджує, що це положення застосовувалося судами у справах про невиконання.

108. З іншого боку, сплата такої компенсації була затримана у справі, що розглядається, таким чином суттєво підбиваючи ефективність цього засобу захисту на практиці. Суд розуміє, що органам влади потрібен час для сплати. Однак він нагадує, що увесь строк не повинен перевищувати шести місяців з моменту, коли рішення про призначення компенсації може бути примусово виконане (див. § 198 цитованого вище рішення Суду у справі *Scordino*). Беручи до уваги весь матеріал у своєму розпорядженні, Суд не впевнений, що ця вимога систематично виконується при сплаті компенсації, присудженої національними судами на підставі ст. 208 Цивільно-процесуального кодексу. Однак, навіть припускаючи, що вимоги швидкої сплати такої компенсації дотримуються, цей засіб захисту сам по собі не забезпечить достатнє відшкодування, оскільки може лише компенсувати шкоду, що виникла в результаті знецінення грошей (див. § 59 вище).

(ii) Моральна шкода

109. Далі Суд повинен розглянути, чи глава 59 Цивільного кодексу, на яку посилався Уряд, становила ефективний засіб для компенсації моральної шкоди у випадку невиконання судового рішення. Суд нагадує, що він вже оцінював ефективність цього засобу захисту у декількох нещодавніх справах у контексті ч.1 ст. 35 та ст. 13 Конвенції.

110. Суд дійшов висновку, що якщо можливість такої компенсації не була цілком виключена, цей засіб захисту не пропонував обґрунтованих перспектив успіху, тому що був обумовлений встановленням вини органів влади (див. § 28-29 цитованого вище рішення Суду у справі *Moroko*). Уряд не оспорував у справі, що розглядається, що компенсація на підставі глави 59 була предметом цієї умови, на відміну від індексації на підставі ст. 208 Цивільно-процесуального кодексу (див. § 107 вище).

111. Суд, з огляду на це, посилається на дуже стійку, хоча й спростовну, презумпцію, що надмірна затримка у виконанні обов'язкового та такого, що підлягає примусовому виконанню, рішення суду, призведе до моральної шкоди (див. § 100 вище). Той факт, що така компенсація моральної шкоди у справах про

невиконання обумовлюється виною відповідального органу, важко узгоджується з цією презумпцією. Насправді, затримки у примусовому виконанні, встановлені Судом, не обов'язково відбуваються з вини відповідальних органів влади у певній справі, а можуть обумовлюватися недоліками механізмів на федеральному та/чи місцевому рівнях, а не лише надмірною складністю та формалізмом бюджетних і фінансових процедур, які суттєво затримують переказ коштів між відповідними органами та їхню подальшу сплату кінцевим набувачам.

112. Суд зазначає, що у Цивільному кодексі перелічено дуже обмежену кількість випадків, у яких компенсація моральної шкоди здійснюється незалежно від вини відповідального (зокрема, ч.1 ст. 1070 та 1100 цього кодексу). Ні надмірно довгої тривалості, ні затримки у виконанні судових рішень немає у цьому списку. Цей кодекс передбачає, крім того, що шкода, завдана відправленням правосуддя компенсується, якщо вина судді встановлена вироком суду, який набув законної сили (ч. 2 ст. 1070).

113. На противагу цьому, у 2001 році Конституційний Суд ухвалив, що конституційне право на компенсацію державою шкоди, завданої процесуальними діями, включаючи надмірну тривалість проваджень, не повинна бути пов'язана з індивідуальною виною судді. Посилаючись, зокрема, на ст. 6 Конвенції, Конституційний Суд ухвалив, що парламент повинен створити законодавство щодо підстав та процедури для такої компенсації. Однак Суд зазначає, що поки жоден закон з цього питання не набув законної сили.

114. Проте Уряд аргументував, що глава 59 успішно застосовувалася на практиці, зацитувавши чотири окремі приклади у національній судовій практиці. Суд зазначає, що такі самі приклади цитувалися Урядом у інших подібних справах. Вони підтверджують позицію Суду про те, що ці приклади є радше винятковими та окремими, а не доказом сталої та послідовної судової практики. Вони, таким чином, не можуть змінити попередній висновок Суду про те, що цей засіб захисту не є ефективним ні в теорії, ні на практиці.

115. Більше того, Суд зазначає, що навіть у таких виняткових випадках застосування глави 59, рівень компенсації, призначеної за моральну шкоду, був час від часу необґрунтовано низьким порівняно з виплатами, призначеними Судом, у подібних справах про невиконання. Наприклад, у справі *Butko*, цитованій Урядом, позивач отримав 2 000 рублів (55 євро) з огляду на моральну шкоду (рішення від 3 серпня 2004 року). Така сама сума була присуджена за цим пунктом В. Махлиновій у справі *Akuginova and others*, також зазначеній Урядом (рішення від 22 січня 2006 року). Суд також нагадує, що він вже встановлював у двох інших справах, що присуджені заявнику виплати на компенсацію моральної шкоди,

завданої через прострочене виконання судових рішень, були очевидно необґрунтованими у світлі практики Суду (див. § 56 цитованого вище рішення суду у справі *Wasserman* і § 39 рішення Суду у справі «*Gayvoronskiy проти Росії*» від 25.03.2008 р. (справа № 13519/02)). Крім того, компенсація була присуджена у надмірно довгому провадженні, у першій справі, і сама була виплачена зі значною затримкою, у другій.

116. З огляду на вищезазначені недоліки, Суд вважає, що засіб захисту, передбачений главою 59 Цивільного кодексу, не може вважатися ефективним в теорії і на практиці, як того вимагає ст. 13 Конвенції.

(с) Висновок

117. Суд доходить висновку, що не було ефективного національного засобу юридичного захисту, запобіжного чи компенсаторного, який би забезпечив належне й достатнє відшкодування у разі порушення Конвенції через тривале невиконання судових рішень, ухвалених проти держави та її органів. Таким чином, має місце порушення ст. 13 Конвенції.

III. ЗАЯВЛЕНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 14 КОНВЕНЦІЇ

118. Покликаючись на ст. 14 Конвенції, заявник скаржився на дискримінацію щодо заявленого незастосування органами влади Закону «Про обов'язкове соціальне страхування» 1998 року (№125-ФЗ) до ліквідаторів Чорнобильської катастрофи на тих самих умовах, що й до інших соціальних груп. Він, зокрема, вказував, що не отримав відсотків за несвоєчасну оплату, які були передбачені у цьому акті. Уряд доводив, що це питання стосувалося застосування національного права та виключно знаходилося у межах юрисдикції національних судів.

119. Суд зазначає, що рішенням Шахтинського міського суду від 4 грудня 2003 року було задоволено вимоги заявника за вищезазначеним законом (див. § 14 вище). У будь-якому разі, скарга заявника про заявлену дискримінацію, повинна спершу подаватися до національних судів на підставі ч.1 ст. 35 Конвенції. Заявник не зміг довести, що він використав національні засоби юридичного захисту у цьому питанні. Так само, він не обґрунтував своє твердження перед Судом. Таким чином, Суд не бачить ознак порушення ст. 14 Конвенції та відхиляє цю скаргу.

IV. ЗАЯВЛЕНЕ НЕДОВИКОНАННЯ ВИПЛАТИ СПРАВЕДЛИВОЇ САТИСФАКЦІЇ, ПРИЗНАЧЕНОЇ НА ПІДСТАВІ РІШЕННЯ СУДУ ВІД 7 ТРАВНЯ 2002 РОКУ

120. Заявник також скаржився на несплату йому органами влади справедливої сатисфакції, призначеної у рішенні Суду від 7 травня 2002 року. Відповідно до його підрахунків, призначена сума у розмірі 3 000 євро становила на момент призначення 94,981.50 рублів, тоді як він отримав 92,724.60 рублів. Відповідно, він вимагав доплатити 2,256.90 рублів.

121. Суд нагадує, що відповідно до ч.2 ст. 46 Конвенції нагляд за виконанням його рішень доручено Комітету Міністрів (див. § 10-11 вище). Суд не мав юрисдикції досліджувати цю скаргу, яку слід було подати до Комітету Міністрів (див. ухвалу суду про прийнятність у справі «*Haase and others проти Німеччини*» від 07.02.2008 р. (справа № 34499/04)).

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 46 КОНВЕНЦІЇ

122. Насамперед Суд зазначає, що невиконання чи виконання із затримками рішень національних судів становить регулярну проблему в Росії, яка призвела до численних порушень Конвенції. Суд вже встановив такі порушення у понад 200 рішеннях з моменту, коли перший такий висновок було зроблено у справі *Burdov* у 2002 році. Таким чином, Суд вважає вчасним та прийнятним розглянути другу справу, подану тим самим заявником, на підставі ст. 46 Конвенції, яка передбачає:

« Стаття 46 Обов'язкова сила рішень і їх виконання

1. Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами.

2. Остаточне рішення Суду передається Комітетові Міністрів, який здійснює нагляд за його виконанням.»

A. Подання сторін

123. Заявник вказував, що регулярно невиконання органами влади Росії рішень національних судів, ухвалених проти них, становило системну проблему, як це демонструвалося повторюваним невиконанням таких рішень у його справі.

124. Уряд доводив, що такої проблеми не існувало ні щодо примусового виконання рішень судів, ні щодо національних засобів юридичного захисту. Він доводив, що Конституційний Суд не

оспорював наявності спеціальної процедури для виконання судових рішень проти держави (рішення від 14 липня 2005 року). Спеціальні нормативні акти регулювали виплати потерпілим від Чорнобиля. У 2007 році значні бюджетні асигнування було додатково зроблено для сплати значних боргів за рішеннями національних судів, а фактичні потреби у таких коштах були відображені у бюджеті 2007 року. Уряд дійшов висновку, що були чіткі механізми виконання таких рішень, зокрема стосовно потерпілих від Чорнобиля. Складність цих механізмів стосувалася багаторівневої структури бюджетної системи та потреби у координації між федеральними та місцевими органами влади. Крім того, Уряд вказував, що певна статистична інформація про примусове виконання рішень надавалася федеральними міністерствами й службою судових приставів.

В. Оцінка Суду

1. Загальні принципи

125. Суд нагадує, що ст. 46 Конвенції, витлумачена у світлі ст.1 , покладає на державу-відповідача юридичний обов'язок впроваджувати, під наглядом Комітету Міністрів, належні заходи загального та/чи індивідуального характеру для охорони права заявника, порушення якого встановлене Судом. Такі заходи повинні також уживатися щодо інших осіб, які знаходяться в такому ж становищі, як і заявник, зокрема шляхом вирішення проблем, які призвели до таких висновків Суду (див. § 249 рішення Суду у складі Великої палати у справі «*Scozzari and Giunta проти Італії*» (справи № № 39221/98 та 41963/98, ECHR 2000 VIII); § 120 рішення Суду у складі Великої палати у справі «*Christine Goodwin проти Сполученого Королівства*, (справа № 28957/95, ECHR 2002 VI); § 94 рішення Суду у справі «*Lukenda проти Словенії*» (справа № 23032/02, ECHR 2005-X) та § 134 рішення Суду у складі Великої палати у справі «*S. and Marper проти Сполученого Королівства*» (справи № № 30562/04 та 30566/04, ECHR 2008 ...). На наявності цього обов'язку постійно наголошував Комітет Міністрів під час нагляду за виконанням рішень Суду (див., серед інших авторитетних джерел, Тимчасову резолюцію DH(97)336 у справах, що стосуються тривалості проваджень в Італії; DH(99)434 у справах щодо діяльності збройних сил в Туреччині; ResDH(2001)65 у справі «*Scozzari and Giunta проти Італії*»; ResDH(2006)1 у справах *Ryabykh* і *Volkova*).

126. Для полегшення ефективного виконання своїх рішень Суд може застосувати процедуру ухвалення пілотного рішення, яка дозволяє йому чітко виявити у рішенні наявність структурних проблем, які покладені в основу таких порушень, і вказати на

конкретні заходи чи дії, які повинні бути вжиті державою-відповідачем для їх усунення (див. §§ 189-194 та резолютивну частину рішення Суду у складі Великої палати у справі «*Broniowski проти Польщі*» (справа 31443/96, ECHR 2004-V) і §§ 231-239 та резолютивну частину рішення Суду у складі Великої палати у справі «*Hutten-Czapska проти Польщі*» (справа № 35014/97, ECHR 2006-...). Цей судовий підхід, однак, стосується відповідних функцій органів Конвенції: Комітет Міністрів повинен оцінювати виконання індивідуальних та загальних заходів на підставі ч. 2 ст. 46 Конвенції (див., у тій частині, що стосується, § 42 рішення Суду у складі Великої палати у справі «*Broniowski проти Польщі*» (дружнє врегулювання), (справа 31443/96, ECHR 2005-IX) та § 42 рішення Суду у складі Великої палати у справі «*Hutten-Czapska проти Польщі*» (дружнє врегулювання) від 28.04.2008 р. (справа № 35014/97)).

127. Інша важлива ціль процедури ухвалення пілотного рішення полягає у тому, щоб спонукати державу-відповідача вирішити велику кількість індивідуальних справ, що впливають з однієї структурної проблеми на національному рівні, впроваджуючи, таким чином, принцип субсидіарності, який становить основу конвенційної системи. Насправді, завдання Суду, як це визначено у ст. 19 Конвенції, що полягає у «забезпеченні дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї», не обов'язково досягається шляхом повторення одних і тих самих висновків у великій кількості справ (див., у тій частині, що стосується, § 27 ухвали Суду про прийнятність у справі «*E.G. проти Польщі*» від 23.09.2008 р., справа № 50425/99). Предметом процедури ухвалення пілотного рішення є полегшення якнайшвидшого та найбільш ефективного вирішення дисфункції, що впливає на захист конвенційних прав, які розглядаються, у національному правопорядку (див. § 34 ухвали Суду про прийнятність у справі «*Wolkenberg and Others проти Польщі*» (справа № 50003/99, ECHR 2007-... (витяги))). Тоді як дії держави-відповідача повинні, насамперед, мати за мету подолання цієї дисфункції та запровадження, де це потрібно, ефективних засобів національного юридичного захисту стосовно порушень, що розглядаються, вони можуть також включати рішення *ad hoc* (для конкретної справи), такі як дружні врегулювання із заявниками чи односторонні пропозиції відшкодування, що узгоджуються з вимогами Конвенції. Суд може вирішити зупинити розгляд усіх подібних справ, таким чином, надаючи державі-відповідачу можливість вирішити їх у різні способи (див., у тій частині, що стосується, § 198 цитованого вище рішення Суду у справі *Broniowski* та § 50 рішення Суду у справі «*Xenides-Arestis проти Туреччини*» від 22.12.2005 р. (справа № 46347/99)).

128. Однак, якщо держава-відповідач не буде спроможна вжити таких заходів на виконання пілотного рішення та продовжує порушувати Конвенцію, Суд змушений буде поновити розгляд усіх подібних заяв, поданих до нього, і ухвалити рішення щодо цих заяв для забезпечення ефективного дотримання Конвенції (див., у частині, що стосується, § 28 цитованої вище ухвали про прийнятність у справі *E.G.*).

2. Застосування цих принципів до справи, що розглядається

(а) Застосування процедури ухвалення пілотного рішення

129. Суд зазначає, що справа, яка розглядається, певним чином відрізняється від деяких «пілотних справ», таких як, наприклад, *Broniowski* та *Hutten-Czapska*. Фактично, особи, які знаходяться у такому самому становищі як заявник, не обов'язково належать до «класу громадян, який можна ідентифікувати» (порівн. § 189 цитованого вище рішення Суду у справі *Broniowski* та § 229 цитованого вище рішення Суду у справі *Hutten-Czapska*). Більше того, два вище вказані рішення були першими, які виявляли нові структурні проблеми в корені багатьох подібних справ, що слідували за ними, тоді як справа, що розглядається, вирішується Судом після того, як близько 200 його рішень яскраво висвітлили проблему невиконання судових рішень, яка існує в Росії.

130. Незважаючи на цю різницю, Суд вважає за можливе застосувати процедуру ухвалення пілотного рішення у цій справі, беручи до уваги, зокрема, повторну і стійку природу відповідних проблем, велику кількість людей у Росії, котрі від них потерпають у Росії, і нагальну потребу надати їм швидке і належне відшкодування на національному рівні.

(b) Існування практики, несумісної з Конвенцією

131. Суд вважає, насамперед, що порушення, встановлені у цій справі, не були ні спричинені окремим випадком, ні стосувалися особливого повороту подій у цій справі, а були наслідками управлінських недоліків та/чи адміністративної практики органів влади у виконанні обов'язкових і таких, що підлягають примусовому виконанню, рішень, котрими призначено грошові виплати з боку державних органів (порівн. § 189 цитованого вище рішення Суду у справі *Broniowski* та § 229 цитованого вище рішення Суду у справі *Hutten-Czapska*).

132. Хоча Уряд не визнав таку ситуацію у своїх додаткових зауваженнях, його подання у справі, що розглядається, видається таким, що розходиться з майже безспірним визнанням на

національному та міжнародному рівнях структурних проблем у цій сфері (див. §§ 25 і 38-45 вище). Крім того, ці проблеми, видається, визнані компетентними органами Росії (див., зокрема, цитоване вище СМ/Inf/DH(2006)45) і такі, на які постійно наголошує Комітет Міністрів. У своїх нещодавніх рішеннях він, зокрема, зазначив, що вказані структурні проблеми у Російській Федерації вплинули за своєю природою та масштабом на її ефективність і спричинили численні порушення Конвенції (див. § 39 вище).

133. Важливі моменти і висновки, озвучені та зроблені різноманітними органами та інститутами, узгоджуються з близько 200 рішеннями Суду, які підкреслюють різні аспекти відповідних структурних проблем, котрі впливають не лише на потерпілих від Чорнобиля, як це має місце у справі, що розглядається, а також на інші великі групи населення Росії, включаючи, зокрема, деякі незахищені групи. Таким чином, часто встановлювалася значна затримка у виконанні державою судових рішень, якими призначалися соціальні виплати, як от: пенсії й виплати на дитину, компенсація за шкоду, якої завдано під час відбування військової служби чи компенсація за помилкове кримінальне переслідування. Суд не може ігнорувати того факту, що близько 700 справ, які стосуються подібних фактів, зараз розглядаються Судом щодо Росії і що деякі справи, як і ця, призводять до встановлення Судом другого ряду порушень Конвенції стосовно тих самих заявників (див. цитовану вище справу *Wasserman (№ 2)* та рішення Суду у справі «*Kukalo проти Росії (№ 2)*» від 24.07.2008 р. (справа № 11319/04)). Більше того, потерпілі від невиконання або затриманого виконання не мали ефективного засобу юридичного захисту, запобіжного чи компенсаторного, який би дозволив отримати належне та достатнє відшкодування на національному рівні (див. § 101-117 вище).

134. Таким чином, висновки Суду, взяті у поєднанні з іншим матеріалом у його розпорядженні, чітко вказують, що такі порушення відображають сталу структурну дисфункцію. Суд зазначає з сильною стурбованістю, що порушення, встановлені у цьому рішенні, трапилися через декілька років після ухвалення його першого рішення від 7 травня 2002 року, не зважаючи на зобов'язання Російської Федерації на підставі ст. 46 Конвенції вжити під наглядом Комітету Міністрів Ради Європи необхідних компенсаційних і запобіжних заходів, як на індивідуальному, так і на загальному рівнях. Суд зазначає, зокрема, що невиконання одного з рішень на користь заявника тривало до серпня 2007 року, особливо через те, що компетентні органи не прийняли необхідних процедур (див. § 80-81 вище).

135. З огляду на це, Суд доходить висновку, що ситуацію, яка розглядається, слід кваліфікувати як практику, несумісну з Конвенцією

(див. § 22 рішення Суду у складу Великої палати у справі «*Bottazzi проти Італії*» (справа № 34884/97, ECHR 1999-V)).

(с) Заходи загального характеру

136. Суд зазначає, що проблеми, які є основою порушень ст. 6 Конвенції та ст. 1 Першого протоколу до Конвенції, встановлених у цій справі, є широкомасштабними та комплексними за природою. Насправді, вони не впливають з окремого законодавчого чи управлінського положення, чи з окремої прогалини у російському праві. Відповідно, вони вимагають впровадження широких і комплексних заходів, можливо, законодавчого чи адміністративного характеру, із залученням різноманітних органів як на федеральному, так і на місцевому рівнях. Під спостереженням Комітету Міністрів держава залишається вільною обирати ті засоби, за допомогою яких вона виконає свій юридичний обов'язок згідно зі ст. 46 Конвенції, за умови, що такі заходи є сумісними з висновками, викладеними у рішенні Суду (див. § 249 цитованого вище рішення Суду у справі *Scozzari and Giunta*).

137. Суд зазначає, що вжиття таких заходів детально розглядалося Комітетом Міністрів у співробітництві з компетентними органами Росії (див. рішення та документи, цитовані у § 39-40 вище). Рішення та документи Комітету показують, що хоча впровадження необхідних заходів ще далеко не завершено, подальші дії розглядаються чи вживаються у цьому напрямі (див. основні напрями, окреслені у § 40 вище). Суд зазначає, що цей процес піднімає низку складних юридичних і практичних питань, які виходять за межі судової функції Суду. Тому він утримається за цих умов від вказівки на будь-які конкретні заходи загального характеру, які слід вжити. Комітет Міністрів має кращі можливості перевіряти необхідні реформи, які повинна провести Росія стосовно цього. Таким чином, Суд покладає на Комітет Міністрів забезпечення того, що Російська Федерація, відповідно до своїх зобов'язань за Конвенцією, вживатиме необхідних заходів, сумісних з висновками Суду, зробленими у цьому рішенні.

138. Однак Суд вважає, що ситуація є іншою стосовно ст. 13 Конвенції щодо відсутності ефективних національних засобів юридичного захисту. Відповідно до ст. 46 Конвенції у висновках Суду у § 101-117 вище чітко вимагається створення ефективного національного засобу юридичного захисту або поєднання засобів, спроможних забезпечити надання належного та достатнього відшкодування великій кількості людей, які зазнали відповідних порушень. Видається малоімовірним у світлі висновків Суду, що такий ефективний засіб можна буде створити без змін національного законодавства з певних окремих питань.

139. З огляду на це, Суд надає значної ваги висновкам Конституційного Суду Росії, який запропонував парламенту з січня 2001 року встановити процедуру компенсації шкоди, яку заподіяно, зокрема, надмірною тривалістю проваджень. Надзвичайної ваги надається висновку, зробленому, зокрема, з посиланням на ст. 6 Конвенції, що така компенсація не повинна бути обумовлена встановленням вини (див. § 32-33 вище). Суд також вітає законодавчу ініціативу, нещодавно реалізовану у цій сфері Верховним судом і відзначає законопроект, внесений до парламенту 30 вересня 2008 року для запровадження засобів захисту від порушень, про які йде мова (див. § 34-36 вище). Суд з інтересом відзначає посилання на стандарти Конвенції як основу для визначення компенсації за шкоду, і що середні розміри компенсації за затримку у виконанні обраховувалися з посиланням на практику Суду (див. § 35 і 36 вище).

140. Однак Суд не повинен оцінювати ні загальну адекватність реформи, що триває, ні деталізувати, який шлях був би найбільш прийнятним у створенні необхідних національних засобів юридичного захисту (див. § 239 цитованого вище рішення Суду у справі *Hutten-Czapska*). Держава може або внести зміни до наявного набору засобів юридичного захисту, або додати нові засоби для забезпечення насправді ефективного відшкодування за порушення конвенційних прав, що розглядаються (див. § 98 цитованого вище рішення Суду у справі *Lukenda*; § 40 цитованого вище рішення Суду у справі *Xenides-Arestis*). Саме держава повинна забезпечити під наглядом Комітету Міністрів, аби новий засіб юридичного захисту чи поєднання засобів захисту відповідали як у теорії, так і на практиці, вимогам Конвенції, як вони викладені у цьому рішенні Суду (див., зокрема, §§ 96-100). Здійснюючи це, органи влади можуть також належним чином врахувати Рекомендацію Комітету Міністрів Rec(2004)6 державам-членам з питань вдосконалення національних засобів юридичного захисту.

141. Відповідно, Суд доходить висновку, що держава-відповідач повинна запровадити засіб юридичного захисту, який би насправді забезпечив ефективне відшкодування за порушення Конвенції з боку державних органів тривалим невиконанням судових рішень, ухвалених проти держави чи її органів. Такий засіб юридичного захисту має узгоджуватися з принципами Конвенції, викладеними, зокрема, у цьому рішенні і бути доступними протягом шести місяців з моменту, коли це рішення набуде статусу остаточного (порівн. § 40 та п.5 резолютивної частини цитованого вище рішення Суду у справі *Xenides-Arestis*).

(d) Відшкодування, яке слід надавати у подібних випадках

142. Суд нагадує, що однією з цілей процедури ухвалення пілотного рішення є дозволити якнайшвидше відшкодування, надане на національному рівні, великій кількості людей, які потерпають від структурної проблеми, встановленої у пілотному рішенні (див. § 127 вище). У пілотному рішенні може бути встановлено, що провадження в усіх справах, які впливають з однієї структурної проблеми, призупиняються до впровадження відповідних заходів державою-відповідачем. Суд вважає за доцільне застосувати подібний підхід у цьому рішенні, провівши розмежування між справами, які вже подано до Суду та тими, які буде подано у майбутньому.

(i) Заяви, подані після ухвалення цього рішення

143. Суд зупиняє провадження щодо усіх нових заяв, поданих до нього після ухвалення цього рішення Суду, у яких заявники скаржаться лише на невиконання та/чи затримку у виконанні рішень національних судів про призначення грошових виплат від державних органів. Таке зупинення буде тривати протягом одного року після набуття чинності цим рішенням. Заявники у цих справах відповідно будуть поінформовані.

(ii) Заяви, подані до ухвалення цього рішення

144. Однак Суд вирішує дотримуватися дій іншого напрямку щодо заяв, поданих до ухвалення цього рішення. З погляду Суду, було б нечесно, якби заявники у таких справах, які, як стверджується, потерпали від років триваючих порушень їхнього права на суд і шукали допомоги у Суді, були змушені ще раз подавати свої вимоги до національних органів влади – на інших підставах нового засобу юридичного захисту чи іншим чином.

145. Тому Суд вважає, що держава-відповідач повинна надати належне та достатнє відшкодування протягом одного року з моменту набуття рішенням статусу остаточного усім потерпілим від несплати або необґрунтованої затримки у сплаті боргу державних органів за рішеннями національних судів на користь потерпілих, які подали свої заяви до Суду до ухвалення ним рішення у справі, що розглядається, та тих, по заявам яких здійснено комунікацію до Уряду на підставі п. (b) ч. 2 правила 54 Регламенту Суду. Нагадується, що затримка у виконанні судових рішень повинна обраховуватися та оцінюватися з посиланням на вимоги Конвенції і, зокрема, відповідно до критеріїв, викладених у цій справі (див., зокрема, §§ 66-67 та 73 вище). З погляду Суду, таке відшкодування можна здійснити через впровадження за власною ініціативою органами влади ефективного національного засобу юридичного захисту у цих справах або через індивідуальні

вирішення такі як мирова угоди із заявниками чи односторонні пропозиції про відшкодування відповідно до вимог Конвенції (див. § 127 вище).

146. Очікуючи на вжиття заходів захисту на національному рівні органами влади Росії, Суд вирішує зупинити змагальний процес у всіх справах на один рік з моменту, коли це рішення набуде статусу остаточного. Це не позбавляє Суд права у будь-який момент оголосити неприйнятною будь-яку справу чи вилучити її з реєстру справ у результаті дружнього врегулювання між сторонами чи вирішення питання іншими засобами відповідно до ст. 37 та 39 Конвенції.

VI. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

147. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

148. Заявник просив загальну суму у розмірі 40 000 євро на відшкодування майнової та моральної шкоди. Він посилався на страждання, спричинені повторним та наполегливим невиконанням рішень національних судів, не зважаючи на його перше успішне звернення до Суду. Він підтримав свою вимогу про відшкодування майнової шкоди у зв'язку з несплатою йому відсотків за несвоєчасні виплати відповідно до Закону «Про обов'язкове соціальне страхування» (див. § 118 вище).

149. Уряд вказував, що заявник не зазнав жодної майнової шкоди і що встановлення порушення забезпечить належну справедливую сатисфакцію будь-якої завданої шкоди. Він посилався на деякі справи про невиконання, у яких Суд або призначав невеликі виплати (§ 34 рішення Суду у справі «Plotnikovu protu Rosii» від 24.02.2005 р. (справа № 43883/02)) за моральну шкоду, або вирішив, що встановлення факту порушення було достатнім (рішення Суду у справі «Poznakhirina protu Rosii» від 24.02.2005 р. (справа № 25964/02); рішення Суду у справі «Shapovalova protu Rosii» від 05.10.2006 р. (справа № 2047/03); рішення Суду у справі «Shestopalova and Others protu Rosii» від 17.11.2005 р. (справа № 39866/02); та рішення Суду у справі «Vobrova protu Rosii» від 17.11.2005 р. (справа № 24654/03)).

150. Суд нагадує, що він відхилив вимогу заявника про несплату відсотків за несвоєчасну оплату згідно з Законом «Про обов'язкове

соціальне страхування» 1998 року (див. § 119 вище); тому він також відхиляє вимогу заявника про відшкодування майнової шкоди з огляду на це.

151. Стосовно моральної шкоди Суд погоджується, що заявник потерпав від стурбованості й страждання через встановлені порушення. Крім того, Суд вважає, що питання готове до вирішення і може розглядатися у цьому рішенні, не чекаючи на вжиття заходів загального характеру, про які вирішено вище (див. § 141 вище).

152. Суд не може погодитися з Урядом, що встановлення порушення забезпечить належну справедливую сатисфакцію. Щодо цього Суд посилається на дуже стійку презумпцію, що невиконання чи затримка у виконанні з боку державних органів обов'язкового і такого, що підлягає примусовому виконанню, рішення суду спричиняє моральну шкоду (див. §§ 100 і 101 вище). Це чітко впливає з великої кількості його рішень, що такі порушення Конвенції спричиняють зростання страждання й стурбованості, які не можна компенсувати лише встановленням порушення.

153. Всупереч цим обставинам, справи, на які посилається Уряд, видаються радше винятковими. Насправді, позиція Суду у цих справах може бути пояснена їхніми дуже особливими обставинами, зокрема малим розміром виплат, призначених судом (менше, ніж 100 євро у більшості справ) і другорядним значенням присудженого, порівняно з доходами заявника (див. § 35 цитованого вище рішення Суду у справі *Poznakhirina*).

154. Суд нагадує, що він визначає розмір компенсації моральної шкоди, беручи до уваги такі фактори як вік заявника, особисті доходи, природу виплат, присуджених національними судами, тривалість виконавчого провадження та інші важливі аспекти (§ 34 цитованого вище рішення Суду у справі *Plotnikovu*). Крім того, береться до уваги стан здоров'я заявника, а також кількість рішень, які не були виконані належним чином та/або протягом належного строку. Усі ці фактори можуть у різному ступені вплинути на розмір призначеної Судом компенсації моральної шкоди та навіть призвести, як виняток, до непризначення такої виплати. У той же час, у практиці Суду досить чітко продемонстровано, що такі виплати, в принципі, прямо пропорційні строку, протягом якого обов'язкове і таке, що підлягає примусовому виконанню, рішення залишилося невиконаним.

155. Повертаючись до обставин справи, що розглядається, Суд нагадує, що рішенням від 7 травня 2002 року він призначив цьому ж заявнику 3 000 євро як компенсацію моральної шкоди, завданої у зв'язку з затримками у виконанні трьох рішень національних судів, строком від майже одного до трьох років, у межах юрисдикції Суду (див. §§36 і 47 цитованого вище рішення Суду у справі *Burdov*).

156. У справі, що розглядається, той самий заявник потерпав від порівнюваної затримки у виконанні стосовно подібних призначених виплат на підставі трьох інших рішень національних судів. Відповідно, порушення, встановлене Судом, повинно, в принципі, передбачати справедливу сатисфакцію, тотожну або дуже близьку до тієї, яку було призначено у рішенні Суду від 7 травня 2002 року. Крім того, Суд бере до уваги той факт, що стурбованість і страждання від невиконання рішень національних судів можуть бути підвищеними у зв'язку з існуванням практики, несумісної з Конвенцією, оскільки вона в принципі серйозно підриває довіру громадян до судової системи. Однак цей фактор повинен бути уважно збалансований щодо позиції та зусиль держави-відповідача у боротьбі з такою практикою з огляду на дотримання її зобов'язань за Конвенцією (див. § 137 вище). Суд повинен також взяти до уваги додаткові спеціальні обставини у справі, що розглядається. Насправді, слід погодитись, що стурбованість і страждання заявника були посилені наполегливою несплатою боргів органами на підставі рішень національних судів, незважаючи на перше встановлення порушень Судом у справі заявника. Як результат, заявник не мав вибору і змушений був знову шукати допомогу через тривале міжнародне провадження у Суді. З огляду на цей важливий чинник, Суд вважає, що збільшена компенсація моральної шкоди у цій справі буде прийнятною.

157. З огляду на вищезазначене та надавши оцінку на справедливій основі, як цього вимагає ст. 41 Конвенції, Суд призначає заявнику 6,000 євро як компенсацію моральної шкоди.

В. Судові та інші витрати

158. Заявник не вимагав відшкодування судових та інших витрат. Тому Суд не призначає виплат за цим пунктом.

С. Відсотки у разі несвоєчасної оплати

159. Суд вважає прийнятним, аби відсотки у разі несвоєчасної виплати визначалися на підставі граничної кредитної ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти.

З ЦИХ ПІДСТАВ, СУД ОДНОСТАЙНО

1. *Проголошує* прийнятною скаргу, що стосується тривалого невиконання обов'язкових і таких, що підлягають примусовому

виконанню, рішень на користь заявника, а інші скарги заявника – неприйнятними;

2. *Ухвалює*, що було порушено ст. 6 Конвенції та ст.1 Першого протоколу до Конвенції стосовно тривалого невиконання державою трьох рішень національних судів, якими призначено грошові виплати з боку органів влади заявнику;
3. *Ухвалює*, що не було порушено ст. 6 Конвенції та ст.1 Першого протоколу до Конвенції стосовно примусового виконання рішень суду від 22 травня 2007 року та 21 серпня 2007 року;
4. *Ухвалює*, що мало місце порушення ст. 13 Конвенції щодо відсутності ефективних національних засобів юридичного захисту стосовно невиконання чи затримок у виконанні рішень судів на користь заявника;
5. *Ухвалює*, що вище зазначені порушення походили з практики, несумісної з Конвенцією, яка полягає в регулярній несплаті боргів за рішенням суду, стосовно чого потерпіла сторона не мала ефективного національного засобу юридичного захисту;
6. *Ухвалює*, що держава-відповідач повинна запровадити протягом шести місяців з моменту набуття рішенням статусу остаточного відповідно до ч.2 ст. 44 Конвенції, ефективний засіб національного юридичного захисту чи поєднання таких засобів захисту, які забезпечують належне та достатнє відшкодування за невиконання або затримку виконання рішень національних судів і узгоджуються з конвенційними принципами, встановленими у практиці Суду;
7. *Ухвалює*, що держава-відповідач повинна надати таке відшкодування, протягом одного року з моменту набуття рішенням чинності, усім потерпілим від несплати чи необґрунтованої затримки у сплаті з боку державних органів боргу, встановленого у рішенні суду на їхню користь, які подали заяви до Суду до ухвалення рішення у цій справі і якщо стосовно цих заяв відбулася комунікація з Урядом на підставі п. (b) ч. 2 правила 54 Регламенту Суду;
8. *Ухвалює*, що, очікуючи вжиття вище зазначених заходів, Суд зупиняє строком на один рік з моменту набуття чинності цим рішенням, провадження в усіх справах лише щодо невиконання та/чи затримки у виконанні рішень національних судів про призначення грошових виплат державними органами, без позбавлення Суду права у будь-який момент проголосити

неприйнятною будь-яку справу чи вилучити її з реєстру справ у результаті дружнього врегулювання між сторонами чи вирішення питання іншими засобами відповідно до ст. 37 та 39 Конвенції.

9. *Ухвалює*

(а) що держава-відповідач повинна сплатити заявнику протягом трьох місяців з моменту набуття рішенням статусу остаточного 6 000 євро (шість тисяч євро), а також будь-який податок, якщо такий може бути стягнуто з цієї суми як компенсацію моральної шкоди у перерахунку на російські рублі на день виплати;

(b) що по спливу зазначених вище трьох місяців і до остаточного розрахунку на вказані суми нараховуватиметься простий відсоток у розмірі граничної кредитної ставки Європейського центрального банку, чинної у відповідний період невиконання цих платежів, плюс три відсоткові пункти;

10. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та оголошено у письмовій формі 15 січня 2009 року відповідно до ч. 2 та ч. 3 правила 77 Регламенту Суду.

Андре Вемпеч
Заступник секретаря

Крістос Розакіс
Голова

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2012.

Офіційними мовами Європейського суду з прав людини є англійська та французька. Цей переклад було замовлено за підтримки Довірчого фонду з прав людини Ради Європи (www.coe.int/humanrightstrustfund). Він не є обов'язковим для Суду і не покладає на Суд жодної відповідальності щодо якості цього перекладу. Його можна завантажити з бази даних HUDOC практики Європейського суду з прав людини (<http://hudoc.echr.coe.int>) або з будь-якої іншої бази даних, у якій Суд його розмістив. Його можна відтворювати у некомерційних цілях, за умови, що цитується повна назва справи, разом з вказівкою на авторське право і посиланням на Довірчий фонд з прав людини. Якщо планується використовувати будь-яку частину цього перекладу для комерційних цілей, будь-ласка, контакуйте publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012.

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not

bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2012

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante : publishing@echr.coe.int